

Proveniensprincipens tillämpbarhet i digitala personarkiv

Johannes Antreski

Examensarbete (30 högskolepoäng) i arkivvetenskap för masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Ann-Sofie Klareld

År: 2018

Title

The applicability of the principle of provenance in digital personal archives

Abstract

This thesis concerns the principle of provenance and its applicability in the archival processing of personal digital archives. Digital archives are here understood as archives consisting of born-digital material and not analogue material that has been scanned and digitized. Personal archives are understood simply as collections of documents from private persons, as opposed to businesses or organizations.

Personal archives have had a hard time integrating themselves in the family of archival theory. One reason for this is the challenge of understanding core archival concepts such as provenance and original order in a context of personal collections. Personal collections are often believed to be created in a more spontaneous way than archives from larger organizations, which are believed to be created organically.

In this thesis I argue that in order to include personal collections in the family of archives, and thus also the family of archival theory, a clearer concept of provenance in personal archives is needed. I have examined the processing works of personal digital archives from four archival institutions in Sweden. Analysing these results in the light of writings on provenance by Laura Millar, Terry Cook and Jennifer Meehan I argue that provenance has to be understood as something incomplete and shifting. I also argue that this is compatible with a view of original order as a conceptual framework, as suggested by Meehan.

Keywords

personal archives, digital archives, archival theory, principle of provenance, original order, respect des fonds

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
Personarkiv och proveniensprincipen	5
2. Problem, syfte och forskningsfrågor	9
3. Om teoretiskt underlag och tidigare forskning.....	11
Forskning kring personarkiv	11
Martin Grass schema för förtecknandet av personarkiv	14
Forskning kring proveniens	18
Proveniens som föränderlig, ofullständig och logisk.....	19
Jennifer Meehan och ursprunglig ordning som ett konceptuellt ramverk.....	21
Proveniensen och autenticitet	24
4. Metod.....	25
Val av metod	25
Intervjuer via mejl.....	27
Urval	28
Materialinsamling	29
Genomförande	30
Etiska aspekter	30
5. Resultat	32
Presentation av arkiven	32
Kortfattat om hur arkiven har förtecknats.....	33
Ändringar som gjorts i materialet vid förteckningen.....	36
Resonemang som förts gällande proveniensen vid förteckningen.....	37
6. Analys och slutsatser.....	40
Förändring och ofullständighet enligt Millar	40
Förändring i de undersökta arkiven	40
Ofullständighet i de undersökta arkiven	42
Logiska kontra fysiska relationer enligt Cook	43
Logiska relationer i de undersökta arkiven	43
Förändring, ofullständighet och skräddarsydd ordning	44
Slutsatser	45
Sammanfattning och framtida forskning	46
Litteraturhänvisningar	47

Johannes Antreski
Proveniensprincipens tillämpbarhet i digitala personarkiv
2018-08-17

”I arkiver bør der herske ubønhørlig orden.”

ur *Frøken Smillas fornemmelse for sne* (Høeg, 1993)

1. Inledning

Proveniens är ett centralt begrepp inom arkivteorin. Proveniensen värnar om arkivhandlingars ursprungliga ordning och funktion. I vidare utsträckning är detta kopplat till handlingarnas autenticitet eller äkthet. Trots detta är det oklart hur begreppen tar sig uttryck i en digital miljö. Den här uppsatsen strävar efter att undersöka detta. Föremålet för studien är digitala personarkiv. Med digitala personarkiv avser jag här samlingar av digitalt skapat material, alltså inte pappershandlingar som skannats in och sedan förvarats digitalt. De flesta exempel kommer egentligen vara så kallade hybridarkiv, alltså samlingar som delvis består av digitalt skapat material. Det som studeras här är då den digitala delen av dessa arkiv.

Efter en kortare inledning kommer jag att presentera mitt syfte och mina frågeställningar. Jag kommer därefter att presentera tidigare forskning kring personarkiv och förklara varför dessa är intressanta att studera. I samband med detta kommer jag också att redogöra för teoretiska begrepp som studien vilar på och strävar efter att utforska. Jag har valt att väva samman forskningsläget med teoriavsnittet. Detta beror på att det i detta område, forskning kring proveniens, saknas befintliga teoretiska modeller. Den här uppsatsen kan ses som ett försök att råda bot på detta. Därför fanns det i uppsatsens arbete ingen tydlig gräns mellan teori och tidigare forskning – eftersom den tidigare forskningen i kombination med ett kritiskt förhållningssätt från min sida – utgjorde det teoretiska ramverket. Jag har av samma anledning valt att tydligt positionera mig under litteraturgenomgången, i de fall jag bedömt det som nödvändigt.

Därefter så kommer ett längre stycke att resonera kring lämpliga forskningsmetoder för att undersöka proveniens och autenticitet i digitala personarkiv.

Jag kommer att redogöra för undersökningar hos proveniensresonemang vid förteckningen av digitala personarkiv på fyra stycken arkivinstitutioner i Sverige – Uppsalas universitetsbibliotek, Lunds universitetsbibliotek, Umeå universitetsbibliotek och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. Jag kommer att visa hur dessa har resonerat kring förändringar i materialet och vilka problem som dessa stött på gällande bibehållandet av proveniensen.

Jag kommer sedan utifrån dessa undersökningar i samband med de teoretiska resonemangen från teoridelen argumentera för en förståelse av proveniens i digitala personarkiv som föränderlig, ofullständig samt logisk snarare än fysisk. Jag kommer slutligen att argumentera för att detta talar för ett förhållningssätt till förtecknande som går bortom standardiserade förteckningsschemat, mot ett mer flexibelt och dynamiskt förhållningssätt.

Personarkiv och proveniensprincipen

En gång satt jag i ett källarrum på Malmö stadsarkiv och grävde i en kartong fylld med små paket av brunt papper. I paketen låg brev, tidningar, sångböcker, notsamlingar och

fotografier som hade tillhört organisten Axel Boberg. I breven skrev han med snirklig handstil, antingen till någon kund som han besiktat en orgel hos, eller också till någon gammal vän han ville tala med. Han skickade fakturor, han gjorde underlag för att betygsätta studenter och i ett speciellt paket hade han sparat sin dotters skolbetyg. I vissa fall hade han sparat en bunt med brev till en och samma person, eller rörande ett och samma ärende, i ett speciellt kuvert, märkt med rubrik. I vissa fall hade tidens tand nött bort alla spår av ordning, och brev utan något uppenbart samband låg blandade med varandra. Man kan lära sig mycket om en människa genom att snoka igenom hennes post och när man förtecknar ett personarkiv är det här ofta en nödvändighet. För att kunna ta emot en samling med handlingar, förstå dem och sedan strukturera upp det på ett sådant sätt att andra människor också har möjligt att förstå, behöver arkivarien bilda sig en uppfattning om hur handlingarna ursprungligen har hanterats. För att förstå ett arkiv behöver arkivarien först förstå den så kallade arkivbildaren.

Det här kan vara svårt när personen i fråga varit död sen länge och materialet har skickats fram och tillbaka mellan olika släktingar i några år innan det slutligen hamnat på arkivinstitutionen. När jag gick jag igenom Bobergs brev spanade jag hela tiden efter alla anteckningar och etiketter som jag kunde hitta utanpå kuverten. Ibland gick det att urskilja en nummerföljd – flera brev kunde till exempel vara döpta till ”Brev från L 1”, ”Brev från L 2” och ”Brev från L 3”. Det föll sig naturligt att placera dessa i följd efter varandra. Man utgår här i någon mån från att varje människa har ett naturligt sinne och behov för ordning i tillvaron och att arkivarien har möjlighet att urskilja denna i materialet. Professionell korrespondens kanske särskiljs ifrån privat. Tidningar kanske läggs i kronologisk ordning. När jag bland Bobergs papper hittade ett paket märkt ”särskilt värdefulla agendor” fylld med gamla konsertprogram, fick informationen följa med in i arkivredovisningen.

Det är mänskligt att samla och vi gör det av olika anledningar. Varför Axel Boberg valde att spara ett paket med gamla konsertprogram eller varför han ansåg dem vara särskilt värdefulla vet jag inte. Desto viktigare är att hans efterlämnade handlingar ger en rik inblick i en liten del av Malmös musikhistoria under början av 1900-talet, de beskriver hur en av världens äldsta fungerande orglar flyttades från Genarp till Malmö under 30-talet och de beskriver och berättar om mängder av andra händelser och livsöden som vi aldrig hade kunnat ta del av annars. Myndigheter sparar i regel inte på dagböcker och det finns inga dokumenthanteringsplaner för kärleksbrev. För att få den inblicken i historien måste vi vända oss mot personarkiven.

Med personarkiv avses i den här uppsatsen efterlämnade samlingar av dokument efter privatpersoner, där privatpersoner kan förstås i kontrast till myndigheter och företag (som ju ibland benämns som juridiska personer). Sådana efterlämnade samlingar sträcker sig åtminstone bak till antiken och har oftast bevarats av familjerna själva. Under de senaste hundra åren har däremot intresset för, och förekomsten av dem, ökat och sådana samlingar lämnas nu ofta över till en arkivinstitution för långsiktigt bevarande (Cox, 2008, kap. 6). Syftet med samlingarna har varit skilda. Ett exempel på äldre samlingar är till exempel renässansens kuriosakabinett. Dessa bestod utav hopsamlade intressanta föremål, såsom uppstoppade djur och antika böcker blandade med fabricerade fantasiföremål såsom enhörningshorn. Sådana samlingar kunde fungera som ett sätt att underhålla och inte minst imponera på sina gäster. Så var till

exempel fallet med Rudolf II av Habsburg som brukade ta med besökande ambassadörer till sin konstkammare som hade inretts med en över tre meter hög fontän som representerade kosmos med gudar, varelser, de fyra elementen och högst upp, kejsaren av Österrike själv. Avsikten med dessa samlingar var inte bara att samla utan också att experimentera med och återuppfinna verkligheten. Det var därför inte ovanligt att dessa kuriosakabinett hade i anslutning en egen verkstad där hantverkare och konstnärer kunde manipulera och tillverka nya föremål för utställning i kabinettet (Giannachi, 2016, kap. 5).

Det kan vara svårt att se likheten mellan samlingar av enhörningshorn, Rudolf II:s enorma fontän och de skrynkliga paket med brev och fotografier som vi hittade hos Axel Boberg. Bobergs personarkiv tycks vara just ett arkiv medans de andra tycks vara rena samlingar av föremål. Kanske för att föremålen i Bobergs arkiv är vad vi traditionellt tänker på som arkivalier – nämligen papper. Skillnaden mellan en samling och ett arkiv är kontroversiell och någonting som kommer att vara nödvändig att återvända till flera gånger i den här uppsatsen. Nu räcker att konstatera att anledningen för Boberg att spara på sina papper, lägga dem i kuvert och sedan märka kuverten med etiketter, knappast var att imponera på utländska ambassadörer, eller ens vara av intresse för någon utomstående. Snarare verkar han ha sparat på saker som varit av stor betydelse för honom själv och det är också här vi hittar en av de kanske vanligaste anledningarna till att vi sparar: att skapa en mening i våra liv och bibehålla en länk mellan oss själva och vår dåtid (Cox, 2008, kap. 1). Samlingar är alltså ingenting som är förpassat endast till biblioteken, museerna och arkivinstitutionerna. Majoriteten av samlingar lämnar aldrig hemmets väggar. De personarkiv som studeras i den här uppsatsen har däremot alla gemensamt att de lämnat dessa hemmets väggar och tagit steget ut till institutionens förvaring. Där upphör de att endast vara ett medel för mening för privatpersoner och blir istället föremål för historieforskningen. Men innan de kan bli föremål för forskning måste arkivarierna fråga sig – hur ska detta material ordnas?

Den mest grundläggande ordningsprincipen för arkiv är proveniensprincipen – att ta hänsyn till arkivets ursprungliga ordning, både i den mening att inte blanda ihop olika arkiv, men också att ta hänsyn till de olika arkivens inre ordning – hur arkivbildaren har ordnat materialet. Genom att proveniensen bibehålls i ordningen antas handlingarna också kunna bibehålla sin autenticitet och fungera som trovärdiga källor. Genom att jag vid förteckningen av Axel Bobergs handlingar urskilde hans egna anmärkningar, hans egna etiketter och hans egna kategorier, värnade jag om att bibehålla proveniensen. Genom detta kunde ordningen av materialet säga någonting om arkivbildaren istället för att säga något om arkivarierna som ordnat det.

Men är den här synen på proveniens, som ett sätt att behålla ursprunglig ordning, tillämpbart i personarkiv? Myndighetsarkiv, för vilken proveniensprincipen ursprungligen är utformad, skapas strukturerat och organiserat. Varje handling som skapas i ett sådant arkiv faller in i en på förhand bestämd serie. Men hur kan vi veta att personarkiv som Axel Bobergs levereras till arkivet i det skick de ursprungligen ordnats i? Hur kan arkivarierna, förlitande sig på några anmärkningar och blyertsnoteringar på bruna kuvert i en flyttkartong, kunna skapa en rättvis bild över en människa? De flesta människor skriver knappast brev, för anteckningar, spelar in film eller komponerar musik med en viss arkivserie i åtanke. Hur ska då en rättvis arkivförteckning spegla

arkivbildarens informationshantering? Vad är det ens som säger att det var Boberg själv som satt etiketter och anmärkningar på sina kuvert? Det kan lika gärna ha varit hans dotter, hans granne eller en tidigare arkivarie.

Sådana här problem gäcker naturligtvis en arkivarie som försöker bejaka proveniensprincipen vid ett förteckningsarbete och den problematiken kan knappast ha sett annorlunda ut för 100 år sedan. Däremot har de senaste decennierna lagt det digitala materialets natur ovanpå dessa besvär. Det finns inge enighet i hur digitalt material ska förstås ur arkivsynpunkt. Vad som däremot tycks stå klart är att det inte går att förstå på samma sätt som vi har förstått analogt material. Ordningsprinciper för arkiv är utformade i en tid då dokumentet var ett papper, och detta papper fanns i ett original och detta original kunde enbart befinna sig på en enda plats. Inget av detta är längre sant. Vidare så är digitalt material hela tiden dömt att förändras. Ibland är detta tydligt, som när en migrering görs från ett format till ett annat, men det är i strikt mening omöjligt att någonsin hantera digitalt material utan att förändra det. Hur ska arkivarien då förhålla sig till ursprunglighet?

Den digitala arkivets problem är nödvändigtvis en angelägenhet också för den som ägnar sig åt personarkiv. I takt med att privatpersoners liv alltmer blir digitalt kommer detta också gälla för de personarkiv de lämnar efter sig. Det är således en utmärkt tid att se över den mest grundläggande av arkivteoretiska ordningsprinciper och hur denna ska förstås i samtidens och framtidens digitala personarkiv.

2. Problem, syfte och forskningsfrågor

Since the second half of the nineteenth century, respect des fonds has traditionally been considered as the basic principle of archival science. By its practice the archivist is most clearly distinguished from the librarian on the one hand and from the professional researcher or documentalist on the other. Like many principles, however, it is easier to state than to define and easier to define than to put into practice. (Duchemin, 1983)

Proveniens är och har länge varit ett centralt begrepp inom arkivvetenskapen. Michel Duchemin beskriver det som essentiellt för arkivarierna och en linje som skiljer denna från bibliotekarierna. Ett bibliotek kategoriserar informationsenheter efter ämne, ett arkiv efter ursprung. Detta är också kopplat till autenticiteten hos arkiven och därmed också arkivhandlingens beviskraft. Bevis utgör en central del av arkivväsendet. Ta ett enkelt exempel så som uthämtandet av skolbetyg vid kommunarkiv. Det som gör att handlingen, alltså betyget, har den beviskraft det har beror på att den verkligen kommer från en viss gymnasieskolas handlingar, alltså: att den har ett ursprung och att dess proveniens således är bibehållen. För att personarkiv ska kunna omfattas av den arkivteoretiska forskningen är det därför av vikt att det finns ett proveniensbegrepp som är tillämpbart även vid förteckningen av dem.

Samtidigt så förblir proveniensen i personarkiv en rörlig fråga. Vems proveniens bibehålls? Skall förändringar av dokument återställas eller ignoreras? Hur ska de dokumenteras? Vidare så är det ännu högre grad utforskat hur digitalt material påverkar proveniensen i personarkiv. Blir proveniensen lättare att bibehålla eller svårare? Ifall proveniens inte längre är användbart, möjligt eller ens begripligt i digitala samlingar, finns det i så fall alternativ? Vilka? Innan vi vänder oss mot alternativa sätt att organisera arkivhandlingar bör vi dock först se hur våra gamla metoder fungerar och om de fortfarande är hållbara.

Syftet med denna forskning är därför delvis att klargöra hur proveniens hanteras vid förteckningen av digitala personarkiv samt att se vilka problem som finns vid bibehållandet av proveniensen. Ett vidare syfte är att utifrån dessa undersökningar formulera hur ett proveniensbegrepp behöver se ut för att tillämpbart i digitala personarkiv. Min föreställning är att ett väldefinierat begrepp är en förutsättning för teoribildning och att teoribildning är en förutsättning för en konsekvent hantering av personarkiv. Min frågeställning är således:

Hur behöver ett proveniensbegrepp se ut för att vara tillämpbart vid förtecknandet av digitala personarkiv?

Begrepp kan här också förstås som synsätt. Jag är i någon grad normativ i den bemärkelsen att jag anser att vissa proveniensbegrepp kan vara bättre eller sämre i sammanhanget. Detta skulle också kunna uttryckas som att olika synsätt på proveniens kan vara mer eller mindre förenliga med hantering av arkiv. Jag tycker inte att det här är ett orimligt antagande. Exempelvis skulle jag säga att ett arkiv som lägger alla sina

Johannes Antreski
Proveniensprincipens tillämpbarhet i digitala personarkiv
2018-08-17

handlingar ihopblandade i en låda, radar upp dem i storleksordning eller för den sakens skull delar upp arkivbildare efter ämnen inte respekterar proveniensprincipen. Jag gör däremot inget påstående om huruvida proveniens i sig är bra eller dåligt. Jag skulle däremot hävda att det i litteraturen generellt har betraktats som någonting viktigt för arkivhantering.

3. Om teoretiskt underlag och tidigare forskning

Forskning kring personarkiv

Private archives are a poor cousin to government archives in the family of archival theory (Fisher, 2009).

Personarkiv, digitala eller inte, har inom arkivvetenskapen tillägnats liten uppmärksamhet. Privata samlingar har ofta ansetts mindre viktiga än myndighetsarkiv (Riksarkivet, 2010, De nordiska privatarkiven och deras förvaltning, s.3). Detta återspeglas för det första i lagstiftningen. I arkivlagen regleras endast hanteringen av offentliga verksamheters arkiv. Den omfattar således inte förteckningen utav privatägda samlingar (SFS 1990:782. Arkivlag). För det andra återspeglas också privatarkivens undanskymdhet i den arkivetenskapliga teorin där privata samlingar ofta inte har räknats tillhöra de riktiga arkiven. En ofta använd definition av arkiv inom teorin är att de uppstår organiskt genom en arkivbildares verksamhet (se till exempel Smedberg, 1999, s. 231 eller Nilsson, 1973, s. 13). Eftersom arkiven växer fram organiskt ur verksamheten har det också ansetts naturligt att organisera dessa efter deras ursprungliga ordning för att kunna spegla den ursprungliga verksamheten. I ljuset av detta är det lätt att se varför inte privata samlingar skulle räknas till detta. Personarkiv växer inte fram organiskt och efterlämnade papper återspeglar sällan arkivbildarens verksamhet på ett autentiskt sätt. Personarkiv är ofta en hopsamlad bunt papper och brev där, vid en persons frånfälle, efterlevande har först gått igenom materialet och slängt ur handlingar av känslig natur eller affektionsvärde, och därefter lämnat in det huller om buller till en arkivinstitution. Den ursprungliga ordningen kan därför vara svår eller till och med omöjlig att återskapa. Personarkivens undanskymda roll inom arkivteorin är ingenting nytt. T.R. Schellenberg och Hilary Jenkins, två av den engelskspråkiga världens arkivteoretiska giganter, ansåg just de privata arkiven oklara proveniens som ett skäl att inte betrakta de som arkiv i dessa faktiska mening. Myndighetsarkivens proveniens är väldokumenterad och ansågs garantera handlingarna autenticitet och deras opartiskhet (Fisher, 2009).

Personarkivens status har dock ökat under senare år både vid arkivinstitutionerna och i den arkivteoretiska forskningen. På enbart svenskt håll kan till exempel den här trenden synas i olika statliga projekt som undersöker personarkivens roll och hantering i Sverige och Norden (exempel Riksarkivet, De nordiska privatarkiven och deras förvaltning, 2010, samt Kungliga biblioteket, Förvärv av digitala personarkiv och digital forensis, 2015). I april 2017 arrangerade också Universitetsbiblioteket i Lund tillsammans med Uppsala universitetsbibliotek en studiedag tillägnad personarkiven (Uppsala universitetsbibliotek. En dag om personarkiv till Greta Renborgs minne.). Vidare har det också skrivits flera studentuppsatser med personarkiven i fokus (Jansson, 2012 eller Bergkvist, 2012). Inom den svenska forskningsvärlden tycks också dessa uppsatser utgöra det mesta av den tillgängliga litteraturen om personarkiv.

Om man istället tittar internationellt har desto mer skrivits om personarkiv. Minst två böcker har tillägnats ämnet på senare år: *Personal Archives and a New Archival Calling: Readings, Reflections and Ruminations* (Cox, 2008), vilken utforskar personarkivens ökande inflytande i samhället, samt *I, Digital: Personal Collections in the Digital Era* (Lee, 2011) som inriktar sig just på digitala personarkiv som ju är studieföremålet i den här uppsatsen. Den förstnämnda boken av Cox har i den här uppsatsen främst fungerat som inspirationskälla och som referens för generella eller historiska aspekter hos personarkiven och deras hantering. Vidare har boken i sig fungerat som evidens för personarkivens ökande inflytande på arkivvetenskapen. Den andra boken, *I, Digital* är en antologi där det digitala personliga samlandet står i fokus. I detta har Personal Information Management, eller PIM, en stor roll. PIM är det sätt som privatpersoner hanterar sin information samt studiet av detta (Lee & Capra, 2011) och kommer inte att spela en avgörande roll i den här uppsatsen. Detta eftersom jag främst är intresserad av proveniensbegreppet som sådant och inte informationsvanor hos individer. Däremot har flera av texterna i boken delar som är högst relevanta i sammanhanget och när dessa används så refererar jag till de enskilda kapitelförfattarna i antologin, snarare än till antologin i sig. Med detta sagt kommer jag främst att använda mig av vetenskapliga artiklar, då inga av dessa två böcker ägnar sig åt djupare studier i proveniens.

Det är också artiklar som litteraturen kring både personarkiv och proveniens övervägande består av. Becker & Nogue (2012) har undersökt informationsvanor hos unga författare och de implikationer dessa har för deras framtida digitala personarkiv. Ett, ur arkivvetenskaplig synpunkt, problematiskt fenomen hos dessa författare är att de sparar nya utkast av sina texter ovanpå den gamla filen så att det aldrig existerar mer än ett utkast av en text. Detta resulterar i en väldigt liten produktion utav bakomliggande konstnärligt material som skisser, vilket i sin tur gör det svårt att följa textens utveckling från skiss till färdigt verk. Detta kan innebära svårigheter om en arkivarie än intresserad av att i arkivet representera materialets framväxt. En problematisk vana som visar sig vara betydligt större hos författare är dock det omvända – att en så stor mängd utkast sparas så att materialet blir svåröverblickbart. Den digitala miljön tillåter användare att producera mängder av kopior och det är fullt möjligt att ha hundratals upplagor av en text som sinsemellan skiljer sig åt endast i några meningar eller stycken. Det här innebär stora svårigheter för arkivarien som behöver få en överblick över materialet för att kunna upprätta en struktur. Problemet förvärras ytterligare av brist på konsekvens gällande namngivning av digitala filer. Av de undersökta författarna var det endast en bråkdel som svarade att en konsekvent namngivning var någonting som de medvetet applicerade vid hanteringen av sitt material. Jansson (2012) har också demonstrerat svårigheterna att överblicka ett omfattande digitalt material där filernas namngivning ter sig ointuitiv och förvirrande för den utomstående. För att konkretisera med ett eget exempel: Jag har i min skolmapp på min personator under två år skapat 131 filer indelade i 21 mappar. Bland dessa hittas Word-dokument med de föga informativa namn som "Individuell", "Yakel" och "PITCH". Hur ska en utomstående arkivarie orientera sig i detta material?

Både Jansson och Becker & Nogue menar på att den viktigaste åtgärden för att lösa dessa svårigheter är proaktivt arbete. Arkivarien behöver redan innan arkivet lämnas in till institutionen implementera goda arkivvanor hos arkivbildarna. Ett proaktivt synsätt

på arkivhantering har på många sätt varit arkivariernas metod för att överlag handskas med samtidens informationsöverflöde. Ett svenskt exempel på detta är hur verksamheter håller på att gå över från det tidigare allmänna arkivsystemet till den individuellt anpassade verksamhetsbaserade arkivredovisningen där arkivbildarens informationen kartläggs redan innan den når slutarkivets lokaler (Riksarkivet, 2011). Detta är också relevant i en digital kontext där filformat kan ha blivit omoderna och oläsbara när de når det slutgiltiga e-arkivet. Inom personarkiv är det naturligtvis svårt att på förhand veta vilka personer som kommer att vara intressanta för institutionerna att bevara och därmed vilka personer som arkivarierna behöver arbeta proaktivt med. Spragge (1995) argumenterar mot att det går att veta på förhand vilka personer som kommer bli kända med J.F Kennedys tilltänkte mördare Harvey Lee Oswald som exempel. Forskare har haft svårt att hitta efterlämnat material från Oswald eftersom ingen kunde veta att han skulle bli känd innan han blev anklagad för att ha mördat Kennedy. Den här typen av fall verkar svåra att arbeta proaktivt med. Cunningham (1999) menar dock att det i vissa fall går att veta på förhand vilka personers handlingar som är intressanta att bevara och har som exempel Albert Einstein som redan i tidiga år stack ut från mängden.

Frågan om proaktivt arbete med personarkiv hänger samman med frågan kring riktad insamling överlag. Vad ska arkiven aktivt rikta in sig på att bevara och vad kan glömmas bort? Detta går utanför den här uppsatsens ämne. Anledningen till att jag här nämner proaktivt arbete är att det ofta föreslagits som lösning på olika problem vid hantering av digitala personarkiv och jag har därför ändå valt att sätta det i relation till det här arbetet, som ju är inriktat speciellt på proveniens. Det verkar i och för sig rimligt att ett proaktivt arbete kan underlätta för arkivarien vid bibehållandet av proveniens eftersom man då har arkivbildaren själv till hjälp för att förstå arkivet. Med all sannolikhet kommer dock privat material som inte har hanterats proaktivt kommer att fortsätta anlända till arkivinstitutionerna och det behövs således ett proveniensbegrepp som också kan hantera den här typen av material.

Vad den uppåtgående trenden för personarkiv beror går utanför den här uppsatsens ämne. Jag ser det ändå som relevant att kort presentera några möjliga orsaker till detta. Ett förslag hade kunnat vara att det postmoderna paradigmskiftet hos både historie- och arkivvetenskapen (se till exempel Cook, 2013) fått forskare att ifrågasätta den tydliga auktoritetens som myndighetsarkiv tidigare gjort anspråk på och därmed vända sig till alternativa källor såsom dagböcker och privata brevsamlingar. En annan orsak kan vara att det digitala skiftet som arkiven genomgår har skapat frågor kring vad ursprung och autenticitet innebär även inom myndighetsarkiv. Digitala filer verkar vara i ständig förändring och det är problematiskt att upprätthålla den traditionella skiljelinjen mellan original och kopia (Snickars, 2010, s. 307). En kritik som riktats gentemot personarkiv var ju att de inte besitter samma autenticitet, trovärdighet och opartiskhet som myndighetsarkiv.

Trots att personarkiven upplevt ett uppsving på senare tid är det fortfarande en lång väg kvar att vandra. Frågetecknen kring hur personarkiven skall hållas bevarade men också hållas tolknings- och forskningsmögliga för framtiden kvarstår, frågetecknen vilka enbart ökar i en digital kontext. Det ökade intresset för personarkiv bör därför ses som ett tecken på att det nu, mer än någonsin, är ett ämne som förtjänar intresse.

Som nämnts ovan saknas lagstiftning kring hur personarkiv förtecknas. Hur förteckningen går till varierar från institution till institutions beroende på arkivinstitutionen eller handskriftsavdelningens traditioner och konventioner. Gemensamt är att man i regel tillämpar en större granularitet, eller detaljnivå, än vid förteckningen av myndighets- och företagsarkiv. Samlingar kan ofta förtecknas ända ner till dokumentnivå om arkivarien bedömer att det ökar informationsvärdet (Grass, 1998). Arkivarien har alltså vid förteckningen av personarkiv en i större tolkande roll än vid förteckningen av myndigheter, företag och större föreningar. Hen är tvungen att fatta beslut kring hur utförligt handlingarna ska beskrivas, i vilken ordning de ska placeras, vilka handlingar som skall bevaras och vilka som kan kastas bort. Vid studiet av arkivteoretiska begrepp som proveniens och autenticitet är därför personarkiven ett intressant studieområde. Bristen på riktlinjer tvingar arkivarien att själv resonera kring dessa och fatta aktiva beslut. Vissa standardiserat förteckningsmetoder har dock vuxit fram som ett svar på denna brist på regler och struktur. Jag vill nu presentera det mest inflytelserika: Martin Grass schema för förtecknandet av personarkiv.

Martin Grass schema för förtecknandet av personarkiv

En tongivande röst om personarkivens ordnanden i Sverige är Martin Grass, vars ramverk för klassificering av personarkiv används på flera institutioner i Sverige, såsom Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (Grass, 1998) och Umeå universitetsbibliotek (Professor Kristo Ivanovs arkiv, Umeå universitetsbibliotek). I artikeln ”Principer för ordnande och förtecknande av personarkiv. Exemplet Hjalmar B Branting.” (Grass, 1989) betonar Grass först personarkivens värde för den historiska forskningen, vilken han beskriver som oomstridd. Personarkivens arkivkaraktär beskriver Grass också som numer ”allmänt accepterad” (s. 17). Trots detta, skriver han, saknas en enhetlig metod för klassificeringen och ordnandet av dessa arkiv, någonting som han vill ge ett förslag till. Han börjar med att konstatera tre utmärkande drag hos personarkiven, som skiljer de från andra arkiv:

- a) Arkivbildningen. En myndighets, eller ett företags, arkiv bildas, brukar det sägas, organiskt. Hos sådana organisationer växer det kontinuerligt fram ett större handlingsbestånd, med betoning på kontinuerligt. Vidare finns det i regel en medvetenhet om den information som uppstår och hur den ska tas tillvara. Slutligen uppstår handlingarna ur de flesta aktiviteter som förekommer hos sådana större organisationer. En överblick över handlingsbeståndet och dess inre samband blir därför en överblick över organisationens verksamhet. Hos privatpersoner, å andra sidan, uppstår handlingar sporadiskt och spontant. Brev och dagböcker skrivs när arkivbildaren har lust. Om, hur och var dessa sparas lämnas också upp till den enskilda personen och flera handlingar kan uppstå utan att privatpersonen är medveten om dem. Många av de centrala delarna i en människas liv, som kärlek- och vänskapsrelationer, dokumenteras heller inte ifall personen aktivt fattar ett sådant beslut. Det finns därför inte samma självklarhet att en överblick över en privatpersons handlingsbestånd är en överblick över en privatpersons liv.
- b) Proveniens. Proveniensen hos myndigheters handlingar är i regel välbevarad. De gallringar som förekommit har gjorts i enlighet med en utarbetad

dokumenthanteringsplan där det framgår vilka handlingar som bevarats och vilka som kastats. När materialet sedan levereras till slutarkivet kan arkivarien därför försäkra sig om att de inlämnade handlingarna utgör verksamhetens hela handlingsbestånd. Personarkiv, å andra sidan, har ofta gått igenom av efterlevande som rensat ut handlingar de inte vill överlämna till slutarkivet. Handlingarna kan ha gått i ägo i flera olika led där vissa saker kan ha försvunnit eller förstörts på vägen (någonting som också diskuteras i Geoffrey, 2009). Vidare så lämnas materialet in till institutionerna i flera etapper, vilket gör att arkivarien aldrig kan vara säker på att materialet hon har framför sig utgör den slutgiltiga samlingen.

- c) Bredden på materialet. Personarkiv har i regel större bredd i sitt material än myndighetsarkiv. Vanligtvis ingår det i personliga samlingar inte bara traditionella pappershandlingar av olika slag utan och fotografier, filmer tillsammans med arkivbildarens egna samlingar av till exempel böcker, tryckt material och diverse föremål. Sådant betraktas traditionellt som bibliotek- eller museimaterial men blir i arkivet en arkivhandling.

Jag tror att flera av dessa tilltänka karaktärsdrag hos personarkiv är möjliga att kritisera i en samtida kontext, och kommer också strax att göra det. Tills vidare räcker det att notera att även om Grass beskriver dessa skillnader mellan personarkiv och andra arkiv är han fortfarande övertygad om att detta inte gör personarkiven till något väsensskilt ifrån andra arkiv. Däremot gör dessa skillnader att det allmänna arkivskemat, vilket är utformat för offentliga arkiv, inte är tillämpligt i sammanhanget. Grass mål blir således att konstruera ett standardiserbart förteckningsschema som ska ha samma tillämpbarhet på personarkiv som det allmänna arkivskemat har på myndighetsarkiv.

Grass tar upp några invändningar mot ett standardiserat schema. Dessa rör sig huvudsakligen kring att arkivarien behöver en flexibilitet i sitt arbete. Ett standardiserat schema kan vara i vägen för arkivarien och istället skada den slutgiltiga ordningen av arkivet. Detta eftersom personarkiv inte bara skiljer sig från andra typer av arkiv utan för att personarkiv också sinsemellan skiljer sig väldigt mycket åt. Ta till exempel och jämför en författares efterlämnade handlingar och en politikers efterlämnade handlingar. Dessa bedriver vitt skilda verksamheter och borde därför rimligtvis lämna efter sig vitt skilda typer av material. Vad är det då som säger att de kan behandlas utifrån samma förteckningsschema enbart i egenskap av att vara efterlämnade handlingar från privatpersoner? Ett standardiserat förteckningsschema utgörs av fastslagna kategorier och serier – hur ska ett sådant vara tillämpligt på så olika typer av arkiv som personliga samlingar?

Detta till trots anser Grass att det finns tre starka argument för ett allmängiltigt ordnings- och förteckningsschema. Dessa är till att börja med personarkivets arkivkaraktär. Här antar jag att Grass utgår från premisserna att personarkiv för det första är en typ av arkiv, precis som myndighets- eller företagsarkiv, och för det andra att vid förtecknandet av arkiv är ett standardiserat förteckningsschema att föredra. Det andra argumentet uttrycker Grass ”återkommande typer och grupper av handlingar i personarkiven trots deras konkreta olikhet och varierande bredd” (s. 29). Jag tolkar detta som att det trots olikheter mellan personarkiv går att urskilja samma

återkommande handlingstyper. Exempel på detta, som Grass föreslår, är arkivbildarens samlingar och arkivbildarens korrespondens. Det tredje argumentet, skriver han, är ”arkivariens arkivmässiga ordnande av personarkiv, dvs ett strukturerande och systematiserande arbete som även tillämpas på övriga arkiv” (ibid.). Det här argumentet verkar påminna om det gällande personarkivens arkivkaraktär. Grass skriver tidigare att arkivmässiga regler innebär att ”att varje enskilt avvikande fall skall prövas och att avvikelserna från de principiella premisserna skall motiveras väl” (s. 21). Jag tolkar det tredje argumentet som att förteckningsarbetet kring personarkiv kräver någon form av konsekvent förhållningsätt, så att det inte blir godtyckligt.

Jag ska strax återkomma till även dessa argument men jag vill först kort redogöra för det schema Grass föreslår. Efter att först gått igenom ett flertal olika schema som tillämpats på andra håll i Europa presenteras följande struktur (s. 33):

1. PERSONLIGA HANDLINGAR
2. MANUSKRIFT OCH EGNA VERK
3. KORRESPONDENS
4. HANDLINGAR RÖRANDE ARKIVBILDARENS VERKSAMHET
5. SAMLINGAR
6. ÖVRIGT

Dessa serier kan sedan delas in ytterligare underkategorier, beroende på hur omfattande materialet är och hur detaljerat arkivarien bedömer det nödvändigt. Det här schemat har uppenbarligen varit till stor hjälp för många arkivarier som arbetat med personarkiv. Som jag nämnde i början av det här stycket så har det tillämpats på flera håll. Jag har heller inga invändningar mot de serier som ingår i schemat. Däremot finns det några punkter i de resonemang som leder fram till beslutet för att använda ett standardiserat schema överhuvudtaget som jag tror är värda att titta närmare på.

Låt oss börja med de karaktärsdrag som Grass menar skiljer personarkiven från övriga arkiv. Dessa var personarkivens speciella arkivbildning, deras problematiska proveniens samt deras bredd på material. I stora organisationer påstods handlingar bildas organiskt och det antogs vidare finnas en medvetenhet kring den information som uppstår och hur den ska hanteras, något som saknas hos privatpersoner. Men att organisationer skulle skapa alla sina handlingar organiskt och att det vidare finns en medvetenhet kring detta är tveksamt i den digitala eran, speciellt i den övergångsperiod vi nu befinner oss i. När information och handlingar uppstår alltmer frekvent och subtilt så skapas det en sporadiskhet gällande vad som bevaras och vad som råkas slängas, eller helt enkelt inte garanteras för långtidsbevaring.

Gällande det andra karaktärsdraget, personarkivens problematiska proveniens, är detta den här uppsatsens huvudsakliga studieområde. Grass menar att myndigheters handlingar har en väldokumenterad proveniens i den bemärkelsen att arkivarien som får in materialet till arkivet kan ha en god överblick över materialets levnadsbana samt att hon kan vara säker på att det verkligen utgör det totala handlingsbeståndet från verksamheten. Men det här antagandet följer på det gällande stora organisationers välplanerade, välfungerande och organiska arkivbildande. Om det i stora organisationer skapas handlingar av tjänstemän, vilka sedan hamnar i skrivbordslådor

på kontor eller bortglömda i mejlkorgar, så har vi skäl att betvivla att arkivarien skulle få en komplett bild över det överlämnade materialet. Om vi har skäl att betvivla detta tycks det som att vi även har skäl att betvivla den oproblematiske proveniensen hos myndigheter.

Slutligen så pekar Grass på den bredd av material som finns hos personarkiv där fotografier, kassetter och videoband kan hittas, jämfört med myndighetsarkiv som i regel består utav papper. Även detta är naturligtvis någonting som behöver övervägas i en samtida kontext, där allt mer av materialet som hanteras är digitalt – både för organisationer och privatpersoner. Även om informationen ofta kan förmedlas genom text så är dess format numer allt oftare bits istället för papper.

Arkivvetenskapen är inte oföränderlig utan behöver omvärdera sina principer i takt med att dess studieområde, arkiven, förändras. Dessa synpunkter bör inte läsas som en kritik mot Grass utan snarare mot ett försök att applicera hans nu trettio år gamla slutsatser i en samtida kontext. Jag gör här inget försvar för att personarkiv vore identiska med myndighetsarkiv och kunde behandlas på samma sätt. Jag ifrågasätter endast några argument som lagts fram för deras uppenbara skillnader.

Låt oss nu övergå till Grass argument för ett standardiserat schema vid förteckningen av personarkiv. Mina synpunkter på detta liknar de som nyss nämnts, i att kritiken snarare rör sig om deras applicerbarhet i en digital och samtida kontext än en kritik av deras giltighet när de formulerades. Det första argumentet vilade på premisserna att personarkiv var arkiv i lika hög grad som myndighetsarkiv och att myndighetsarkiv förtecknas via ett standardiserat schema. I dag är den andra premissen uppenbarligen falsk. Myndighetssverige håller i nuläget på att övergå från det allmänna arkivschema till en verksamhetsbaserad arkivredovisning. I detta nya sättet så används inte ett och samma schema för alla verksamheter, utan ett schema konstrueras istället utifrån verksamhetens arbetsprocesser (Riksarkivet, 2017).

Grass andra argument, att det i personarkiv uppstår liknande typer av handlingar så att dessa går att omvandla till serier, har jag ingen invändning mot. Grass serieindelning har som nämnts använts av arkivinstitutioner och jag ser inget problem med indelningen i sig. Däremot säger det här argumentet endast att det är möjligt att dela in personarkiv i serier, inte att detta vore att föredra jämfört med andra sätt. Det är därför för svagt för att kunna vara ett avgörande argument för ett standardiserat förteckningsschema för personarkiv.

Det sista argumentet påminde som bekant om det första och vilade på att personarkiven, på grund av sin arkivkaraktär, behövde hanteras med samma konsekvens som myndighetsarkiv, vilka förtecknas enligt det allmänna arkivschema. Även detta vilar alltså på en premiss som idag är falsk, eftersom det allmänna arkivschema är på ut ur myndighetssverige. Men detta behöver inte innebära en inkonsekvent arkivhantering, tillvägagångssättet för att utforma individuella arkivredovisningar kan fortfarande vara standardiserat – även om inte förteckningsschemat är det. Till den typen av standardisering kan vägledningar av Riksarkivet vara av hjälp, så som Vägledning för processororienterad informationskartläggning (Riksarkivet, 2012).

Sammanfattningsvis argumenterar Martin Grass för att personarkiv skiljer sig från andra arkiv till den grad att samma förteckningspraxis inte är möjligt och att de följaktligen behöver ett eget tillvägagångssätt. Vidare, argumenterar han, bör detta vara ett standardiserat förteckningsschema. Jag har här försökt visa att skillnaden mellan personarkiv och andra arkiv idag inte är lika uppenbar, främst på grund av det digitala materialets intåg på både det offentliga och privata planet. På liknande vis är inte Grass argument för ett standardiserat schema för personarkiv är tillämpbara idag, då de i hög grad vilar på premissen att detta är praxis hos svenska myndigheter, något som förändrats med den verksamhetsbaserade arkivredovisningens intåg. Vad jag däremot håller med Grass om är att personarkiv har arkivkaraktär, i lika hög grad som myndighetsarkiv. Anledningen till att Grass har fått ta en stor plats i den här delen av uppsatsen beror på hans schemas tongivande roll inom personarkiv i Sverige. Jag känner mig därför tvungen att positionera mig gentemot denna, då jag i grund och botten har samma projekt som honom - nämligen att föra ett arkivteoretiskt resonemang gällande ordnandet och förtecknandet av personarkiv.

Forskning kring proveniens

Proveniensprincipen, det vill säga devisen att hantera arkivmaterial efter proveniens, brukar delas in i två delar. Den yttre eller externa proveniensprincipen värnar om den arkivens yttre gränser. Den säger att material från olika arkivbildare ska hållas separata så att arkiven inte blandas upp med varandra. En arkivbildare – ett arkiv. Den yttre proveniensprincipen, vilken ofta benämns i anglosaxisk litteratur som *respect des fonds*, uppstod i Frankrike 1841 och är det som till exempel gör att betyg från kommunens skolor i ett kommunarkiv inte alla placeras tillsammans utan med respektive skolas totala mängd handlingar, som då de olika skolorna utgör olika arkivbildare. Den andra delen av proveniensprincipen är den inre eller interna proveniensen. Den kallas i anglosaxisk litteratur ofta för original order eller på tyska strukturprinzip och har härletts till tyska arkivarier i Preussen runt 1880. Inre proveniens innebär att handlingar hålls ordnade i arkivet på samma vis som de hållits ordnade hos arkivbildaren. Arkivarien värnar om intern proveniens när hen är uppmärksam på etiketter och namngivning som arkivbildaren satt på materialet och sedan integrerar detta i arkivförteckningen. (Cook, 1993). Detta kan innebära att till exempel korrespondens ordnas kronologiskt, att professionell och privat korrespondens hålls isär och att de etiketter och system som ordnas av arkivbildaren bevaras i den utsträckning det är möjligt. Detta kan vara problematiskt om det till exempel rör sig om en samling dokument som har förvarats under lång tid innan de kom till arkivinstitutionen. Vilka handlingar har förstörts under vägen? Vilka handlingar existerade i samlingen från början och vilka har tillkommit utifrån? I vilken ordning har de ursprungligen förvarats? (Geoffrey, 2009).

Sammanfattningsvis är den yttre och inre proveniensen två sidor av samma mynt. Arkivmaterialet hålls ordnat så som det ursprungligen har varit. Detta är viktigt för arkivet eftersom det skänker en autenticitet till handlingarna. Arkivet blir genom sin autenticitet en spegel av verkligheten som kan säga oss någonting om samtiden men också om det förgångna.

Proveniens har generellt betraktats som någonting viktigt för arkiv. Däremot har det inte alltid varit klart exakt hur proveniensprincipen skall förstås. Den uppstod som ett sätt att ge bevistygnd åt myndigheters arkivhandlingar, då bestående uteslutande av papper. I takt med att arkiven förändrats har också arkivarier varit tvungna att omvärdera sin syn på proveniens. Ett dilemma har varit hur man ska handskas med arkivs ofullständighet. Respect des fonds innebär ju att respektera helheten men ofta består inte arkiv av helheten utan endast beståndsdelar.

Proveniens som föränderlig, ofullständig och logisk

Laura Millar har poängterat att det är viktigt att betrakta proveniensen som en ständig förändring hos handlingarna medans de färdas både genom tid och rum, snarare än ett fruset tillstånd vid det tillfälle de skapas. (Millar, 2002). Hon argumenterar alltså mot synen på proveniens som en ursprunglig ordning och ser den istället som en ständigt pågående och föränderlig process. Hon hämtar inspiration till detta, för det första, från hur konstcuratorer har behandlat proveniensen hos konstverk. För att bedöma äktheten, eller autenticiteten, hos till exempel en tavla dokumenteras dess resa från ägare till ägare. Det är denna länk av ägande, eller förvaring, som garanterar att konstverket verkligen är skapat av den och den konstnären, och inte är en förfalskning. När konstcuratorn talar om proveniensen hos en tavla, betonar de således deras egen funktion som en förvaringsplats av många i ett led. Arkivet, argumenterar hon, måste acceptera att också de endast är den senaste av många hållplatser för sina samlingar, och inte betrakta sig som den slutgiltiga destinationen. Samlingarna är också i sig föränderliga, i den bemärkelsen att nya leveranser görs till arkivinstitutionen över en längre tid. Detta innebär att varje samling vid en enskild tidpunkt inte är definitiv, utan kan alltid komma att förändras genom att nya tillägg.

Vidare så argumenterar Millar för proveniens som någonting ofullständigt, vilket hon hämtar ifrån arkeologin. Inom arkeologin, skriver Millar, är forskaren medveten om att en krukskärva eller ens en hel kruka aldrig utgör helheten eller hela sanningen utan alltid är en liten del som behöver utsättas för tolkning. Det arkeologiska föremålet ingår alltid i en större kontext. På samma sätt måste arkivarien vara medveten om att arkivet, eller samlingen, aldrig utgör en helhet utan endast en del. Det här tankesättet finns redan inbakat i viss mån i det arkivteoretiska tankesättet – den enskilda handlingens antas inte kunna förstås utan sin kontext i det fullständiga handlingsbeståndet. Detta är anledningen till att arkivarier vill bevara proveniensen från första början. Vad Millar gör är att hon tar ofullständigheten och behovet av kontext ett steg längre och kritiserar synen på ett fullständigt handlingsbestånd. Var finns det ett arkiv som kan sägas utgöra det fullständiga producerade handlingsbeståndet från sin arkivbildare? Millar menar att det inte finns, har funnits eller någonsin kommer att finnas ett sådant arkiv. Jag tycker det verkar okontroversiellt att anta att så är fallet åtminstone gällande personarkiv, som ju aldrig består av alla brev, anteckningar, dagböcker (och så vidare) som arkivbildaren skapat under sin levnad. Millar skriver att arkivarien, precis som arkeologen, måste vara medveten om sina samlingars ofullständighet.

Dessa två synsätt, föränderlighet och ofullständighet, borde vara användbara vid studiet av både digitala arkiv överlag men också vid just personarkiv där den ursprungliga ordningen, som vi såg tidigare, ofta är svår att identifiera. Personliga samlingar har ofta genomgått förändringar tid där handlingar har flyttats om eller plockats bort. De är

aldrig fullständiga eftersom handlingarna som existerar där inte genererats organiskt utan uppstått spontant (Fisher, 2009). Således genererar inte privatpersoner naturliga serier på samma sätt som en offentlig myndighet. En proveniens för personarkiv behöver ha dessa aspekter i åtanke och kunna redogöra för ofullständiga och föränderliga arkiv. Synen på arkiv som ofullständiga och föränderliga är knappast någonting nytt eller unikt för Millar utan har varit ett nav som mycket litteratur roterat kring de senaste tjugo åren. En tongivande författare har här varit Terry Cook som argumenterat för att arkivvetenskapen genomgått ett paradigmskifte från modernism till post-modernism och från det objektiva till det subjektiva (Cook, 2001 och 2013).

I den postmoderna eran, argumenterar Cook, är arkivarien medveten om att arkivet aldrig är opartiskt oavsett om det är ett arkiv från en offentlig myndighet eller en samling manuskript från en enskild person. Den samtida arkivarien kan inte agera som en objektiv väktare utav kunskap, utan är dömd att ständigt påverka de samlingar hon hanterar. Francis X. Blouin, Jr och William G. Rosenberg (2011) har undersökt hur arkivarier aktivt resonerar kring hanterandet av arkiv och hur de på detta vis också aktivt deltar i historieskrivningen. Förtecknandet, beskrivandet, rensandet och gallrandet avgör alla vad som i framtiden kommer finnas tillgängligt för forskning. Det finns i allmänhet ofta en bild av att tolkningen börjar hos historikern. Blouin och Rosenberg argumenterar för att tolkningen börjar redan hos arkivarien. Den här uppsatsen rör sig i gränsområdet till detta och jag vill därför inte uppehålla mig alltför länge härvid. Vad jag vill konstatera är följande: synen på arkivarien som en aktiv agent vilken ofrånkomligen inverkar på arkiven är utbredd inom arkivvetenskaplig forskning. Jag tror också att det är en fördel ifall ett teoretiskt begrepp står i samklang med övriga. Således verkar det vara en fördel ifall ett proveniensbegrepp är förenligt med synen på den aktiva arkivarien. Jag vill nu en kort stund återvända till Terry Cook.

Det är nämligen också Cook som varit inspirerande för en annan aspekt av proveniens som jag tror är viktig i digitala personarkiv. Han har argumenterat för vikten av att inte betrakta den proveniensen ur ett fysiskt utan snarare ett logiskt perspektiv. Det viktiga är inte handlingarnas fysiska placering utan hur de har använts. Detta, menar Cook, är nödvändigt för att förstå hur information skapas och hanteras i både moderna organisationer men också i en digital kontext överlag. Var informationen fysiskt befinner sig på en hårddisk är alltså mindre relevant än informationen i sig (Cook, 1993). För att konkretisera med ett exempel, betrakta det allmänna arkivskemat i Sverige. Schemat består utav en rad kategorier där handlingar placeras in efter handlingstyp, så att protokoll läggs för sig och korrespondens för sig. Detta antas motsvara hur organisationen varit uppbyggd och hur informationen har använts. Om handlingarna fysiskt befinner sig på olika ställen så att korrespondens blandas med protokoll när de lämnas in till arkivinstitutionen ordnas detta om eller noteras med en korshänvisning. (Regionarkivet. Västra Götalandsregionen och Göteborgs stad, 2017). Det är alltså här handlingarnas användning eller deras funktion i arkivbildarens verksamhet som ges företräde framför deras fysiska placering. Ett digitalt personarkiv består av digitala filer istället för papper och lådor. Hos dessa digitala filer är deras fysiska placering mindre intressant än deras logiska funktion. Jag tror därför att en syn på proveniens som logisk och abstrakt snarare än fysisk är nödvändig för att kunna redogöra för digitala personarkiv.

Jennifer Meehan och ursprunglig ordning som ett konceptuellt ramverk

Jennifer Meehan har argumenterat för att intern proveniens, eller ursprunglig ordning, så som det traditionellt har förståtts ofta är väldigt problematiskt att tillämpa på personarkiv. I ”Rethinking original order and personal records” (Meehan, 2010) argumenterar hon för ursprunglig ordning, inte som en enskild färdigställd ordning utan ett konceptuellt ramverk för att förstå handlingarnas relationer till varandra. Hon menar att det traditionella synsättet på ursprunglig ordning som ett försök att återgå till den ordningen som ursprungligen användes hos arkivbildaren stöter på svårigheter när det tillämpas på personarkiv. För det första så läggs ett för stort fokus på den fysiska ordningen eller placeringen. Hos myndighetsarkiv så spelar serier och klassificeringsstrukturer en större roll för hanteringen av handlingarna än hos privata personer. Hos myndighetsarkiv går det att tala om att återskapa de ursprungliga serierna men hos personarkiv blir dessa serier någonting som läggs på i efterhand, i bästa fall av arkivbildaren själv innan materialet lämnas in till en arkivinstitution.

Den andra begränsningen Meehan ser för en traditionell ursprunglig ordning hos personarkiv hänger ihop med den första och bygger helt enkelt på huruvida en ursprunglig ordning egentligen går att tala om i personarkiv. Notera att detta är ett djupare problem än om det är praktiskt svårt att urskilja den ursprungliga ordningen. Svårigheten går här istället ut på att det vore principiellt omöjligt att tala om en ursprunglig ordning hos personarkiv eftersom materialet inte har bildats på samma regelbundna sätt som hos myndighetsarkiv. Går det verkligen att tala om en naturlig ordning hos handlingarna?

Den tredje och sista begränsningen hos det traditionella synsättet att se på ursprunglig ordning menar Meehan är att den inte säger någonting om vad arkivarien bör göra när inte någon ursprunglig ordning går att urskiljas. Inte alltför sällan stöter arkivarien som hanterar personarkiv på lådor med papper (eller hos digitala personarkiv: varför inte disketter?) där ingen sådan ordning verkar begriplig.

De här begränsningarna, skriver Meehan, driver arkivarien till någonstans mellan två extremer. På den ena extremen behandlar hon den ursprungliga ordningen i ett personarkiv såsom vore det ett myndighetsarkiv och försöker förteckna det på samma vis. Men då ignorerar hon det unika sätt som handlingarna i ett personarkiv skapats, hur det har gått i ägo hos flera olika efterlevande och också det speciella sätt som personarkiv levereras till arkivinstitutioner. Exempelvis är det vanligt för ett personarkiv att levereras till institutionen i flera etapper i takt med att nytt material hittas (ibid., s. 43). Den andra extremen är att arkivarien istället struntar helt och hållet i den ursprungliga ordningen och istället fokuserar på användarvänligheten. Exempelvis kanske hon förtecknar det efter ämne så att forskare lättare ska kunna hitta. Problemet detta är att handlingarna helt förlorar sin kontextualitet när inte relationerna emellan dom blottläggs.

Den traditionella synen på ursprunglig ordning innebär enligt Meehan ett bestämt tillstånd och ett mål för arkivarien att sträva efter. Istället vill hon se den ursprungliga ordningen som ett verktyg för att nå förståelse för materialet. Hon skriver att

grundtanken med att värna om en ursprunglig ordning utgår från att det finns en sorts koppling mellan arkivhandlingen och en aktivitet hos arkivbildaren. Vidare, skriver hon, finns det en meningsfullhet hos denna koppling som går bortom arkivförteckningen eller arkivbildarens ordningsvanor: länken mellan arkivhandling och aktivitet kan säga oss någonting meningsfullt om arkivbildaren. Länken skänker en kontext som är nödvändig för förståelse för arkivet. Den här länken, koppling eller relationen mellan arkivhandling och aktivitet blir central för det ramverk som Meehan bygger upp. Den nuvarande synen på proveniens, skriver hon, fungerar som ett tillvägagångssätt nedifrån-och-upp (eng. bottom-up approach) där arkivarien börjar med att beskriva de interna relationerna mellan handlingarna till de externa som etablerar en kontext. Men i personarkiv saknas ofta de interna relationerna. Arkivarien behöver istället ha ett tillvägagångssätt uppifrån-och-ned (eng. top-down approach) när hon förtecknar ett personarkiv. Hon måste börja med de externa relationerna och få en förståelse för hela materialet innan hon kan gå vidare och själv etablera de interna relationerna utifrån sin egen subjektiva förståelse för materialet. Arkivarien behöver alltså först och främst få en förståelse för arkivet som helhet, eller den externa proveniensen, innan hon kan klargöra den inre ordningen – den interna proveniensen. Istället för att förlita sig på befintliga ordningar (och bli besviken när sådana inte går att urskilja) förlitar sig arkivarien istället på sin egen kontextuella förståelse för att skapa relationerna mellan handlingarna som skänker dem en meningsfullhet. Nyckelordet i detta är att skapa relationer mellan handlingar snarare än att identifiera dem.

Meehan fortsätter med att beskriva hur ett sådant här ramverk kan implementeras vid arbetet med personarkiv. För att kunna skapa sig en förståelse för ett arkiv behöver arkivarien få en förståelse över hur arkivbildaren har skapat handlingar. För att göra detta måste hon urskilja, för det första, informationsskapande och bevarande aktiviteter hos arkivbildaren för att kunna förstå hur och varför handlingarna uppstått. För det andra behöver hon kunna få en förståelse för vilka processer dessa aktiviteter har ingått i och slutligen hur dessa processer korsas eller integrerar med varandra. Jag tolkar Meehans synsätt på process och aktivitet såsom att processer är övergripande kategorier i vilka olika aktiviteter tillhör. Det här påminner om hur man till exempel ser på process och aktivitet inom processororienterad arkivredovisning (se till exempel Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Riksarkivet, 2012).

I praktiken görs detta genom att arkivarien urskiljer arkivbildarens olika roller och sedan försöker associera handlingarna med dessa roller. Meehan illustrerar med ett exempel där hon förtecknat ett personarkiv efter en advokat som, känner hon till, också var författare, lärare och medlem i olika politiska och sociala föreningar. Hon utgår från den här informationen och försöker sedan urskilja ur vilken av dessa roller som gav upphov till vilken handling (Meehan, s. 39). På det här viset är tanken att de funktionella relationerna mellan handlingarna och därmed den funktionella kontexten klargörs.

Det centrala i Meehans artikel är att ursprunglig ordning inte ses som ett mål utan ett medel för att nå förståelse. Det finns här inte en ursprunglig ordning, utan flera, och denna måste klarläggas genom att arkivarien först får en förståelse för helheten, urskiljer arkivbildarens handlingskapande roller och sedan själv skapar relationer

mellan dessa. I likhet med hur till exempel Laura Millar argumenterade (se s. 19 i denna uppsats) är arkivarien här endast en hållplats i arkivets proveniens och deltar aktivt i meningsskapandet genom att kontextualisera materialet. Meehan skriver:

In order to better contextualize personal records, archivists must strive to interpret and represent personal records on their own terms, rather than imposing conventions or schema based on either user expectations or analogies with organizational records. (Meehan, s. 43)

Det finns några punkter i Meehans resonemang som jag tror är speciellt värdefulla att ta tillvara på. Hon är väl medveten om arkivariens svårigheter och skriver ur dennes perspektiv när hon beskriver problemen med att förteckna personarkiv. Det är uppenbart att hennes teoretiska ramverk ska vara direkt applicerbart vid hanteringen av personarkiv. Detta överbyggande mellan teori och praktik tror jag är viktigt att åtminstone vara medveten om på grund av arkivvetenskapens nära relation till sin praktik. Arkivvetenskapen har sin historiska utgångspunkt i arkivarieyrket - till exempel är de första arkivvetenskapliga texterna just manualer för korrekt arkivhantering (Duchein, 1992).

Vidare håller jag med om att arkivarien är tvungen att i någon mån tvinga sin egen mening på materialet hon hanterar och att det också ofta är problematiskt att tala om en ursprunglig ordning i relation till personarkiv. För det första kan denna ordning vara svår för arkivarien att urskilja och det är också möjligt att någon bestämd ordning aldrig har existerat. Slutligen så är Meehans tyngdpunkt på proveniensen som ett medel för förståelse genom kontextualiserande någonting jag sympatiserar med. Jag anser, som Meehan, att ett proveniensbegrepp bör tjäna till att underlätta förståelsen för arkivet.

Det framgår av Meehans artikel inte exakt hur mycket existerande klassificeringar, när sådana faktiskt går att urskilja, bör få spela när arkivarien bygger upp de nya relationerna. Hennes ramverk verkar främst riktat till de fall där ingen sådan ordning går att urskönja. Detta är däremot inte fallet vid alla personarkiv. Vid Axel Bobergs handlingar, vilka nämndes i stycke ..., var till exempel vissa kuvert märkta med ämnen, som arkivbildaren själv uppenbarligen ansåg höra ihop. Ibland är sådana etiketter efterkonstruktioner av en senare ägare, men i andra fall går det att härleda klassifikationens autenticitet, om det till exempel går att identifiera handstil eller att klassifikationen nämns explicit på annat håll i samlingen. Det här borde också rimligen vara tillämpligt vid digitala personarkiv, av typen filmappar, eftersom arkivbildaren då tvingats att hela tiden gruppera in sina filer i olika mappar. I sådana fall verkar det rimligt att ta hänsyn till den ordning som är möjlig att identifiera, om inte annat för att den i sin tur kan ge en djupare förståelse för handlingarnas inbördes relationer. Jag tolkar det som att Meehan skulle hålla med om detta men att hennes metod är utformat med rörigare samlingar i åtanke.

Vad jag helt och hållet är överens med Meehan om är att arkivvetenskapen måste vara en föränderlig vetenskap som studerar föränderliga fenomen. Hon citerar Terry Cook när hon skriver:

[Archival] theory should not be seen as a set of immutable scientific laws disinterestedly formed and holding true for all time (Cook, 1997, citerat ur Meehan, 2010, s. 29)

Den här uppsatsen vilar på grundtanken att arkivvetenskapen är någonting som är både möjligt och nödvändigt att ständigt omforma på grund av att dess studieområde, arkiven, hela tiden förändras.

Proveniens och autenticitet

Proveniens är också nära förknippat med autenticitet. Med autenticitet avses här en sorts äkthet eller trovärdighet. Hur kan vi veta att arkivhandlingen verkligen är vad den utger sig för att vara? Hur vet vi att ett visst brev har skrivits av Erik av Pommern och inte, låt oss säga, hans kusin? Hur vet vi att inte brevet har förfalskats och förändrats under årens gång? Kanske så har saker lagts till eller strukits ut. Viktigt att poängtera är att inte autenticitet automatiskt innebär att vi kan lita på innehållet i handlingen. Även om Erik av Pommern verkligen har skrivit brevet i fråga, så garanterar inte det att det han skriver är sant (Society of American Archivist, Authenticity). Det är lätt att se hur autenticiteten är förknippat till proveniensen, speciellt så som den presenteras av Millar. Proveniensen är inte bara det frusna ögonblicket då handlingarna skapades utan också dess resa därifrån. Att värna om, och dokumentera, denna resa är att värna om autenticiteten. När den här uppsatsen således talar om proveniens så antas också autenticitet följa ur detta.

Men är det möjligt att tala om autenticitet i relation till personarkiv? Bristen på och svårigheten att fastställa autenticitet hos privata samlingar har varit en anledning till att sådana har uteslutits ur den gängse arkivteorin (Fisher, 2009). Det har också beskrivits att när proveniensprincipen teoretiseras i Holland under 1800-talet och förespråkas som ordningsprincip för arkiv så är ett bakomliggande syfte att skänka trovärdighet till statliga handlingar och garantera deras autenticitet (Horsman m. fl., 2003). Offentliga handlingar och dokument har också traditionellt haft en större tyngd och varit av större intresse inom historieforskningen. Detta har däremot förändrats och sedan 60-talet har det vuxit fram ett allt större intresse för så kallad social historia, det vill säga historien ur den vanliga eller lilla människans perspektiv i kontrast till människor med stor makt och inflytande. I och med detta har det också vuxit fram en efterfrågan från forskare till alternativa arkivhandlingar såsom dagböcker och privata brevsamlingar (Wingen & Bass, 2008). När intresset för historisk forskning flyttas till privata samlingar så ökar också intresset av att försäkra sig om dessas trovärdighet och fastställa deras autenticitet. Det här är också en anledning till att det är viktigt att kunna tala om proveniens i privata samlingar – proveniensen bidrar med att fastställa personarkivets autenticitet.

4. Metod

För att undersöka proveniensen hos digitala personarkiv har jag valt att göra en fallstudie av ett fåtal samlingar som innehåller digitalt material. I anslutning till detta har jag också erhållit information kring förteckningsarbetet av dessa arkiv via de arkivarier som förtecknat dem. Detta har gjort genom löpande intervjuer via mejl. Jag kommer här att redogöra för valet av metod, vilka arkiv som studeras och varför, hur en sådan undersökning kan gå till, och slutligen etiska aspekter att betrakta kring en sådan studie.

Val av metod

En bra utgångspunkt när ett metodval ska göras verkar vara att fråga sig: bör metoden vara kvalitativ eller kvantitativ? Vilka för- och nackdelar finns med respektive ansats och vilka olika typer av frågeställningar lämpar de sig för? Låt oss börja med distinktionen mellan kvantitativ kontra kvalitativ.

En kvantitativ metod förknippas ofta med statistik och tabeller. Dess mål är att kunna dra kvantifierbara slutsatser utifrån en större mängd observationer. Vad en större mängd observationer behöver innebära är både ett praktiskt och filosofiskt problem. Ett praktiskt problem är det för den som utför undersökningen. Denne måste fråga sig: hur många observationer har jag möjlighet att göra?

Det är också ett filosofiskt problem i den utsträckning att en kvantifiering grundar sig på induktion. Från en mängd observation av typen "x1 har egenskapen a", "x2 har egenskapen a", "x3 har egenskapen a"... etc. dras slutsatsen att alla x har egenskapen a. Men hur är det möjligt att gå ifrån ett påstående om att många x är a till att alla x är a? Det verkar saknas ett logiskt samband mellan dessa påståenden. Detta kallas för induktionsproblemet och associeras ofta med filosofer som David Hume (Stanford Encyclopedia of Philosophy, The Problem of Induction).

Trots detta så har kvantitativa studier varit extremt framgångsrika inom vetenskapen och främst inom naturvetenskaper. Även inom samhällsvetenskaper har kvantitativ forskning visats sig framgångsrikt, kanske främst inom social och ekonomisk historia (Eggeby & Söderberg, 1999, kap. 1).

Det som dock dominerat arkivvetenskaplig forskning torde dock vara kvalitativ metod. Kvalitativ metod strävar till skillnad från kvantitativ inte efter kvantifierbara slutsatser. Istället görs färre observationer till förmån för en djupare analys och en (förhoppningsvis) användbar tolkning. Karaktäristiskt för kvalitativa forskare är att, medans kvantitativa studier vilar på en grundföreställning om verkligheten som objektiv med möjlighet att skänka observatören objektiva fakta, så råder det inom kvalitativa metoder en skepsis härom. Kvalitativa metoder fick ett större genomslag inom forskning under 60-talet i samband med postmodernismens intåg inom akademien

och dess kritik gentemot positivismen. Istället för en enskild verklighet antas istället en pluralism där det finns lika många kunskaper som det finns kunskapare (eller på engelska: knowledge och knowers) (Alvesson & Sköldbberg, 2008, kap. 1). Kanske kan också detta vara en förklaring till varför kvalitativ metod varit populärt inom arkivvetenskapen där mycket teori har lånats från postmodernt tänkande. Postmodern arkivvetenskaplig forskning har ofta lyft fram behovet av att bejaka en pluralism av källor och ofta uttryckt en skepticism mot objektiva sanningar (se till exempel Cook, 2001).

Den kvalitativa forskningens vurmande för pluralism tar sig bland annat uttryck i den mängd inriktningar, metodansatser och metoder för datainsamling som samlas under begreppet. En kvalitativ studie kan röra sig mellan diskursanalys, grundad teori, kritisk teori, observationer, intervjuer och textanalys. Mångfalden hos tolkningar ses som en styrka. I den här studien har jag valt att tillämpa fallstudier. Detta innebär att man studerar ett fåtal empiriska fall mot bakgrund av någon speciell kontext, till exempel en viss teori eller modell. I min pilotstudie studerar jag till exempel den digitala delen av Bengt Hägglunds arkiv mot bakgrund av proveniensbegreppet, så som det används av några arkivvetenskapliga forskare.

Varför har jag valt en kvalitativ metod framför en kvantitativ? Detta beror inte på någon bristfällighet hos kvantitativa metodansatser utan snarare på mitt studieområde och forskarfrågor. Det som är i fokus är ett vetenskapligt begrepp nämligen proveniensen. Jag vill få en djupare förståelse för hur denna tillämpas vid förteckningen av digitala personarkiv och ett fåtal djupare och tolkande observationer tycktes därför att föredra framför en större mängd ytligare. Jag var heller inte ute efter att peka ut något kausalt samband, då en kvantitativ studie till exempel hade varit att föredra (Eggeby & Söderberg, 1999, kap. 8). Jag tror också att den friare och, med avseende på metoder, pluralistiska möjlighet som en kvalitativ studie innebär i det här fallet underlättar med bristen på tidigare konkret teoribildning kring proveniens. Då det saknas en entydig modell för att beskriva proveniens hos arkivhandlingar så verkar det som en fördel att kunna anamma olika perspektiv.

Med detta sagt har jag inte något problem med den kvantitativa ansatsens tro på en objektiv verklighet. Ifall det skulle underlätta förståelsen för den här forskningen så konstaterar jag här att jag förutsätter en objektiv verklighet, i den bemärkelsen att det existerar fakta med ett binärt sanningsvärde, det vill säga som antingen är sanna eller falska. Det här kan också ligga till bakgrund (även om det inte är ett resonemang jag medvetet fört) till mitt beslut att göra en empirisk studie av en digital samling. Jag tror att empiriska studier möjliggörs av att empirin bottenar i en objektiv och entydig verklighet som studeras. Det här innebär naturligtvis inte att forskarens förståelse för verkligheten bör betraktas som objektiv eller att det ens existerar något sådant som objektiv kunskap. Tolkning och kunskap bottenar fortfarande i människan och bör därför betraktas ur det mänskliga perspektivet. Poängen jag vill göra här är att det finns en distinktion mellan objektiv sanning å ena sidan och objektiv kunskap å andra och att en tro på det förstnämnda inte behöver implicera en tro på det sistnämnda.

Intervjuer via mejl

”En första fråga är naturligtvis ”Vad vill vi undersöka?” Därefter uppkommer frågan om vilken metod för datainsamling som är mest lämplig.” (Lantz, 2007, s. 35)

En del av datainsamlandet i den här uppsatsen utgörs av förteckningar av personarkiv samt skärmdumpar över det virtuella materialet. På det här viset är det möjligt att få en överblick över fenomen som till exempel mappstruktur i materialet, namngivning av filerna, hur förteckningen skiljer mellan analogt och digitalt material, och vilket förteckningsschema, om något, som arkivarien har använt sig av. Det här materialet kan dock vara svårt att överblicka och det går vidare inte att se vilka förändringar som har gjorts med det ursprungliga materialet, vilka filer som döpts om och hur mappstrukturen har förändrats. I det här arbetet undersöker proveniensen i personarkiv. Jag är intresserad av hur arkivarien har hanterat proveniensen och den ursprungliga ordningen av materialet och behöver därför få en insyn i själva förteckningsarbetet. Därför har jag valt att komplettera arkivförteckningarna och skärmdumparna med intervjuer med arkivarierna som ansvarat för förteckningen av de digitala personarkiven. Dessa intervjuer, som till en början var tänka att fungera som komplement till skärmdumparna, har under arbetets gång kommit att utgöra merparten av det empiriska underlaget. Det bör dock betonas att den här uppsatsen i första hand inte är en empirisk studie utan strävar efter att ge ett förslag på ett teoretiskt hållbart och användbart proveniensbegrepp för digitala personarkiv. Varken intervjuerna eller arkivförteckningarna bör därför ses som stående i fokus, utan enbart som ett redskap för att få en fingervisning om vilka problem gällande proveniens som uppstår vid förteckningsarbetet och hur dessa har lösts. Jag tror på vikten av en arkivvetenskap kopplat till arkivpraktik.

Forskningsintervjuns syfte är att samla information (Lantz, 2007, kap. 1). För att samla in information om hur arkivarierna har resonerat kring förteckningsarbetet och vilka avvägande som gjort har jag valt att utföra intervjuer på mejl. Intervjuer via mejl började förekomma under slutet av 1990-talet och har under 2000-talet växt sig allt vanligare. Flera kvalitativa studier har genomförts, helt eller delvis, med mejlintervjuer som datainsamlingsmetod (Meho, 2006). Det största argumentet jag ser till detta är att informanten ges tid att fundera på och formulera svaret. Det här skulle i en annorlunda studie lika gärna kunna vara en nackdel. Ifall syftet vore att undersöka informantens upplevelser av ett fenomen, till exempel en arkivbesökares upplevelse av en utställning, kunde en intervju per mejl med genomtänkta och polerade svar göra att forskaren gick miste om värdefulla men mer subtila signaler i kroppsspråk och röstläge. Strävan efter att fånga den subjektiva upplevelsen är ett utmärkande drag hos den kvalitativa forskningen där begrepp som mening, mångtydighet och den speciella relationen mellan intervjuare och informant betonas (Kvale & Brinkmann, 2011, kap. 2). När skriftlig korrespondens väljs som intervjumetod behöver forskaren således vara medveten om att det spontana elementet försvagas och att svaren blir mindre av en råvara och mer av en polerad produkt.

Det här bedömer jag inte som en nackdel i den typen av studie jag utför här. Det som är av intresse här är de beslut och resonemang som förts vid förteckningen av arbetet. Arkivariens subjektiva förståelse för begreppet proveniens spelar naturligtvis en roll i

detta, eftersom en förförståelse för begreppet proveniens är nödvändig för att föra ett resonemang kring bevarandet av proveniens. Men arkivariens tolkning av proveniensbegreppet är inte det som är i fokus i den här studien. Den här studien strävar snarare mot att ge ett förslag på hur ett proveniensbegrepp behöver se ut för att vara tillämpbart på digitala personarkiv. En del i detta är att förstå de resonemang som förs vid förteckningsarbeten. Ett genomtänkt och informativt svar är därför, i detta fall, användbart.

Det är också för transparensens skull värt att nämna att jag inte från början hade planerat att utföra intervjuer, eftersom jag tänkte att arkivförteckningar i kombination med skärmdumpar av materialet skulle räcka som empiriskt underlag. I samband med att en pilotstudie utfördes upptäckte jag däremot att frågor uppstod kring förteckningsarbetets process samtidigt som uppgifter från mejlkorrespondenser med min kontaktperson visade sig vara värdefulla för analysen. Valet att utföra intervjuer växte därför fram organiskt. Att de uppstod på mejl var därför till början en slump som visade sig vara användbar. Senare har jag också funnit den teoretiska grund för metoden, vilken beskrivits ovan.

Intervjufrågorna har valts ut för att få en överblick över förteckningsarbetet, de resonemang som förts och vilka problem som uppstått. En del frågor har varit generella som till exempel ”Berätta övergripande om förteckningsarbetet av det digitala materialet” medan andra har varit mer specifika som till exempel ”Har det digitala och analoga materialet hållits åtskilda i arkivet och i förteckningen?”. De specifika frågorna har haft till syfte att fånga upp sådant som kan missas vid de mer generella samt också för att ge ett konkret exempel på vad ett ställningstagande om proveniens hade kunnat innebära. En fråga har också rört arkivariens syn på skillnaden gällande proveniens i personarkiv jämfört med andra. Detta för att låta arkivarien själv visa vad hen avser med proveniens. För den kompletta intervjuguiden, se bilaga (...).

Efter att svaren samlas in har jag gått igenom dem och därefter återkopplat med följdfrågor, beroende på informanternas svar. Det är här som skillnaden mellan en intervju per mejl och en enkät blir tydlig eftersom jag här besvarar informanterna och därmed blir deltagande i ett samtal. De här samtalen sträcker sig över en längre tidsperiod än en traditionell muntlig intervju. Det finns både studier som visar att den här långdragna intervjuperioden kan skapa frustration hos informanten samtidigt som det finns studier som visar att ett visst förtroende uppstår (Meho, 2006, s. 1288). Mitt intryck är dock det sistnämnda och ju längre korrespondensen fortgick upplevde jag att samtalstonen blev ledigare och mer intresserad samt svaren allt utförligare.

Urval

Efter ett val av metod, och då denna metod grundar sig i en empirisk undersökning, känns det naturligt att fråga sig vilket empiriskt underlag som bör studeras. Min frågeställning rör ju digitala personarkiv så låt oss börja där. Var finns det till att börja med digitala personarkiv? Till stor hjälp var här Ina-Maria Janssons masteruppsats i ämnet där hon inkluderade en lista över de institutioner hon har varit i kontakt med som

förvärvar digitala personarkiv (Jansson, 2009, s. 45 – 47). Jag kunde utifrån detta själva ta kontakt med de respektive institutionerna. En svårighet vid urvalet har varit att materialet inte är speciellt förekommande vid institutionerna. Enligt en arkivarie jag varit i kontakt med har det helt enkelt inte levererats personligt digitalt material i den utsträckning man kunde förväntat sig. Detta gör att man som forskar i viss mån får nöja sig vad man hittar. Med detta sagt har det fortfarande varit möjligt att göra vissa avvägningar gällande urvalet. Ett bra exempel är samlingen efter teologen Bengt Hägglund (1920–2015). Samlingen, liksom många andra personarkiv, förvaras på en handskriftsavdelning på ett universitetsbibliotek. I detta fall Lunds universitetsbibliotek. Samlingen har lämpat sig bra för undersökningen då samlingens digitala del för det första inte är speciellt omfattande och för det andra väl sorterad (Universitetsbiblioteket Lunds universitet, Bengt Hägglunds arkiv). Arkivarien som hade ansvarat för förteckningsarbetet arbetade dessutom fortfarande kvar vid institutionen och kunde därför bidra med information och resonemang om förteckningsarbetet som hade gått förlorade vid en studie av enbart arkivmaterialet och förteckningen i sig.

Förutom val av empiriskt underlag behövde också ett val av teoretisk litteratur göras. Samlingarna skall ju studeras i bakgrund mot proveniensbegreppet, såsom det använts av arkivteoretiker. Om problemet med det empiriska underlaget var bristen på tillgängligt studiematerial så är problemet med urval av proveniensi litteratur det omvända. Proveniensi begreppet har som nämnts ovan tillämpats inom arkivvetenskapen mycket länge. En datering som gjorts är till Frankrike 1841 (Duchain, 1992). Litteraturen är således väldigt omfångsrik och jag har då ställt inför frågan: vad ska tas med? Den här bedömningen utesluter naturligtvis litteratur då jag har fattat beslut om urvalet baserat vad jag har tyckt varit intressant och vad som har passat in i min undersökning. En möjlighet att betrakta är att jag kan ha avfärdat sådant som varit svårbegripligt för mig eller av andra anledningar svårtillgängligt. Vissa avvägningar har kunnat göras. Litteraturlistan inkluderar till exempel erkända och välkända arkivteoretiker såsom Terry Cook och Michel Duchain. Utöver detta refererar jag också till mindre citerade författare såsom Laura Millar och Jennifer Meehan. Även studentuppsatser återfinns i litteraturlistan. Detta har såklart fördelen att i någon mån komma ifrån ett underifrånperspektiv men huvudsakligen beror det på att mycket forskning kring personarkiv just har skett genom studentuppsatser. För om forskning kring proveniens är omfattande så speglar forskningen kring digitala personarkiv deras frekvens vid arkivinstitutioner. Den här studien är ett försök till att vidga den litteraturen.

Materialinsamling

Insamling av litteratur har främst gjorts via Lunds universitets söktjänst LUBsearch och Google. Vanliga sökord har varit ”provenance”, ”digital provenance”, ”personal archives” och ”digital personal archives” samt motsvarigheter på svenska. Utifrån källor refererade till i artiklar har jag sedan gått vidare och kunnat bygga mig en större överblick över forskningsområdet. Gällande det empiriska underlaget så har materialet dels bestått av skärmdumpar av det digitala materialet. Detta för att få en överblick över

namngivning, mapphierarkier och struktur. Dessa har givits till mig av institutionerna. Dels har också arkivförteckningen varit användbar för att jämföra hur den digitala delen speglas i den analoga. Dessa har i vissa fall givits till mig av mina informanter vid institutionerna och i de fall det varit möjligt hämtats från institutionernas hemsidor. Slutligen så har information om arkivets förteckningsarbete använts. Dessa har kommit ur mailkorrespondens med arkivarierna som ansvarat för förteckningen.

Genomförande

Till att börja med lästen en mängd litteratur om proveniens in. Därefter så urskildes olika betydelser i begreppet. Fanns det olika tolkningar? Vilka?

Sedan så kunde det empiriska underlaget studeras i ljuset av teorin. Hur passade de olika tolkningarna av proveniensbegreppet in i personarkivet? Hur har arkivarien resonerat kring proveniens vid förteckning? Vilka ingrepp har gjorts? Hur speglade de tolkningarna av proveniensbegreppet? Efter undersökningen kunde teorin och litteraturen betraktas igen, men nu i ljuset av empirin. Vad stämde överens? Vilka svårigheter fanns det att passa in det empiriska underlaget i de teoretiska koncepten? På så vis så breddades förståelsen för både de digitala personarkiven och för teorierna omkring

Den här växelverkan mellan teorin och empirin kan tyckas påminna om det som brukar kallas för en hermeneutisk cirkel, där förståelsehorisonten vidgas vid varje ny tolkning. Den hermeneutiska cirkeln är dock traditionellt en växelverkan mellan del och helhet (Alvesson & Sköldberg, 2008, kap. 9). Jag gör däremot inga såna ontologiska anspråk mellan det empiriska materialet och teorin kring den, och jag har heller inte medvetet arbetat efter några hermeneutiska riktlinjer.

Etiska aspekter

Det är naturligt att etiska frågor uppstår vid undersökning av personarkiv. Materialet är ofta personligt och kan vara av känslig karaktär. Jag studerar däremot inte materialet i sig och använder därför inte någon information som återfinns i handlingarna. Jag är inte intresserad av arkivbildaren som sådan utan av den struktur som återfinns i förteckningen och vilka arkivvetenskapliga resonemang som gjorts gällande proveniens vid förteckningsarbetet. Detta bör rimligtvis inte vara av känslig natur, i den bemärkelsen att den kan skada eller kränka arkivbildarens efterlevande. Informanter, det vill säga arkivarier jag varit i kontakt med, hålls naturligtvis anonyma. Den informationen går däremot såklart att utreda för den nyfikne eftersom den inte är sekretessbelagd. Namn på institutioner och namn på arkivbildare har använts på grund av referensskäl.

En annan etisk aspekt som kan vara lämplig att ha i åtanke just vid utförandet av intervjuer är maktrelationen och maktbalansen mellan intervjuare och informant. Det är min förhoppning att denna balans jämnas ut genom den skriftliga kommunikation

Johannes Antreski
Proveniensprincipens tillämpbarhet i digitala personarkiv
2018-08-17

som mejlintervjuerna har utgjorts av. Lokman. I Meho har också visat att informanten ofta bemyndigas vid mejlintervjuer då de själva får kontroll över informationsflödet (Meho, 2006).

5. Resultat

Jag har intervjuat fyra stycken arkivinstitutioner gällande förteckningsarbetet kring ett specifikt personarkiv innehållande digitalt material. Jag kommer nu att först presentera de olika personarkiven, var de kommer ifrån och vilken omfattning de har. Jag kommer sedan att beskriva hur och enligt vilka metoder och riktlinjer de har förtecknats. Jag kommer sedan att titta på vilka insatser och försök som gjorts för att bibehålla proveniensen och vilka förändringar som gjorts i det ursprungliga inlämnade materialet. Slutligen kommer jag att beskriva de resonemang som arkivarierna har fört gällande proveniens vid förteckningen.

Presentation av arkiven

Bengt Hägglunds arkiv från handskriftsavdelningen vid Lunds universitetsbibliotek

Bengt Hägglund (1920 – 2015) var professor i kristendomens idéhistoria, ett ämne som gränsar till filosofin. Han var en professor av den gamla skolan som började sin karriär på skrivmaskin men som under slutet av sin levnadstid fick uppleva den digitala eran. Hans personarkiv levererades till handskriftsavdelningen vid Lunds universitetsbibliotek under en period i slutet av hans liv och sedan efter hans död. Materialet består av 32 volymer men sträcker sig endast över 2,3 hyllmeter (Bengt Hägglunds arkiv, Alvin). Materialet som levererades till arkivet bestod av en brevsamling, manuskript, äldre tryck samt, och vad som är av intresse här, hans bärbara dator. Informanten uppger att denna innehöll, för det första ett 40-tal brev som Hägglund skrivit på datorn, skrivit ut och sedan skickat iväg med post. Vissa av dessa lämnades också in analogt, utskrivna på papper. För det andra innehöll datorn ett antal manuskript, både publicerade med också opublicerade. Mailkorrespondens som förts under Hägglunds senare år har däremot inte bevarats med undantag för de som fanns utskrivna i pappersform och lämnades in analogt.

Professor Kristo Ivanovs arkiv från forskningsarkivet vid Umeå universitet

Kristo Ivanov (1937 -) blev professor i informatik vid Umeå universitet 1984 och var den förste person vid universitetet att inneha professuren. När Ivanov gick i pension 2002 efterlämnade han ett arkiv med egna publikationer och arbetsmaterial från sina år vid svenska universitet i Stockholm, Linköping och Umeå. I arkivbeskrivningen beskrivs också hur han även donerat ett digitalt arkiv bestående av datafiler och dokument från sin verksamhet både inom akademien och privat. Vidare beskrivs också hur Ivanovs webbpublicerade material i form av hemsidor och debattinlägg finns sparat i arkivet och fritt tillgängliga för forskning. (Professor Kristo Ivanovs arkiv, Forskningsarkivet, Umeå universitet). Som vid fallet Hägglund är alltså också detta ett blandarkiv bestående av pappersdokument och digitala dokument, där den senare är av intresse för den studien. Den intervjuade arkivarien uppger att filerna levereras av arkivbildaren själv via USB-minne och lagras nu på universitetets server. Det är slutligen värt att notera att arkivbildaren i det här fallet fortfarande är i livet och att nytt

material kontinuerligt läggs till arkivet. Den senaste tillägget i materialet gjordes 2018-02-15.

Leif Håkanssons arkiv från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Leif Håkansson var den sista ordförande för Svenska Lantarbetareförbundet, innan dess uppgång i Svenska Kommunalarbetareförbundet 2001. Svenska Lantarbetareförbundet var en facklig organisation som bildades 1908. Utöver detta har jag inte lyckats hitta någon ytterligare information kring arkivbildaren och informanten uppger att denne inte heller har några närmre uppgifter. Som de två ovan nämnda arkiv är också detta ett bland, eller hybridarkiv där den digitala delen består av 170 filer från perioden 1989 till 1996. Dessa har lämnats in på ett antal disketter från 1990-talet men har sedan ordnats i virtuella mappar. Informanten uppger att filerna låg ”ostrukturerade” disketterna vid överlämnandet. Det analoga materialet i Håkanssons arkiv omfattas av 15 traditionella arkivboxar. En intressant skillnad värd att notera mellan Håkanssons arkiv och övriga i den här studien är att detta inte förvaras vid en handskriftsavdelning vid ett universitet utan vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Lars Gustafssons arkiv från handskriftsavdelningen vid Uppsala universitetsbibliotek

Lars Gustafsson (1936 – 2016) var en svensk författare, poet och filosof, verksam i Sverige men också Texas. Gustafsson efterlämnade en stor mängd analogt material men även en stor grupp disketter, närmare bestämt 160 stycken, till handskriftsavdelningen vid Uppsalas universitetsbibliotek. Som de övriga är det alltså ett hybridarkiv. Däremot skiljer sig Gustafssons arkiv på en punkt, nämligen att det vid tillfället för intervjun med informanten ännu inte är fullständigt förtecknat. Arbetet med förteckningen är alltså pågående informanten är vid tillfället för intervjun mitt uppe i denna process.

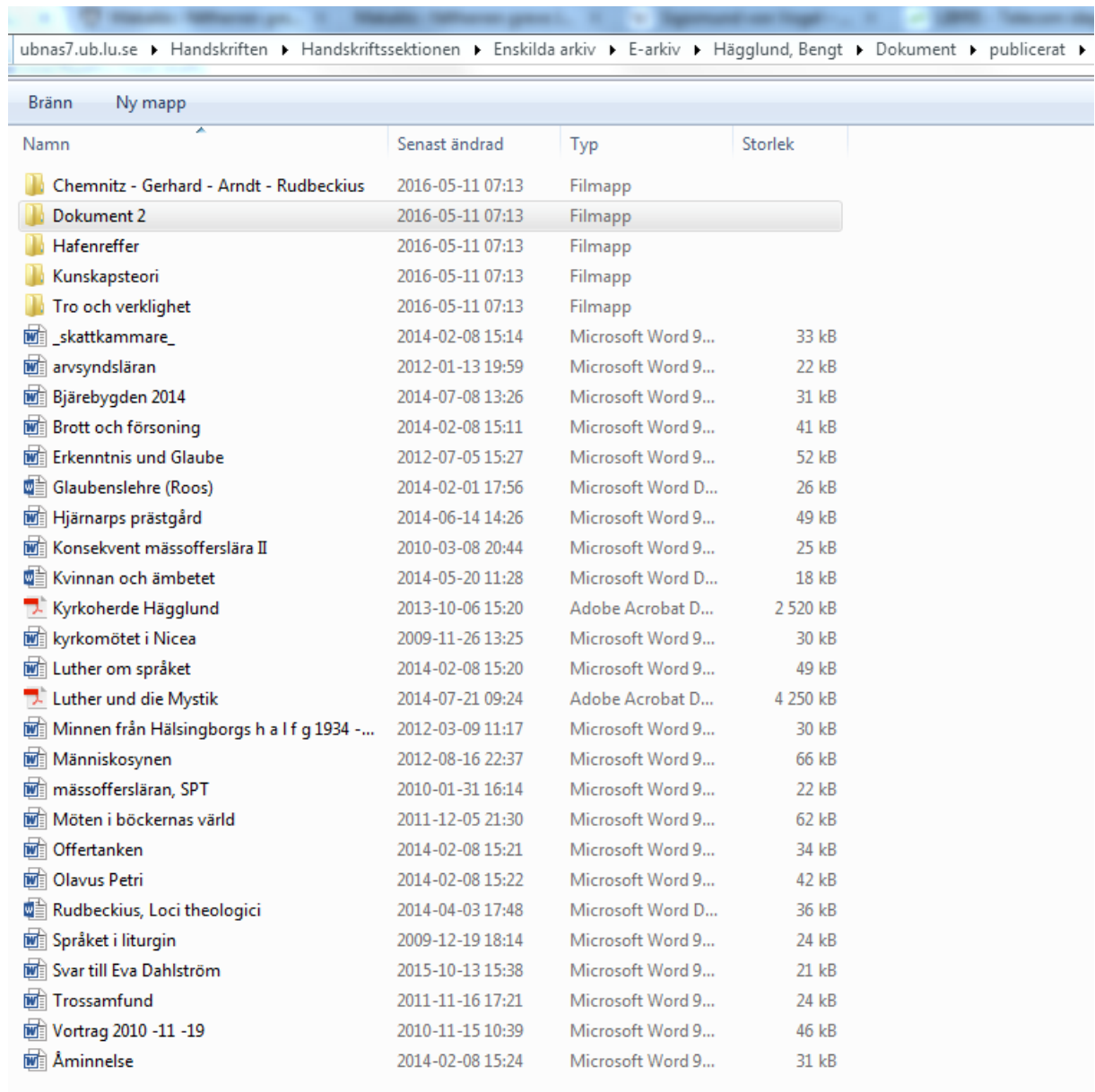
De fyra studerade arkiven utgörs således av Bengt Hägglund, professor i kristendomens historia, Kristo Ivanov, professor i informatik, Leif Håkansson, ordförande i Svenska Lantarbetareförbundet, och slutligen Lars Gustafsson, författare, poet och filosof.

Kortfattat om hur arkiven har förtecknats

Bengt Hägglunds arkiv

Hägglunds arkiv har förtecknats efter ett standardiserat schema som används utav universitetsbiblioteket vid Lunds universitet. Materialet har delats in i kategorierna ”Korrespondens”, ”Manuskript, biographica, publikationslista m.m.”, ”Oppositioner och utlåtanden” samt ”Predikningar och tal”. Schemat är alltså inte det som utvecklats utav Martin Grass utan ett eget. Det skiljer sig i viss utsträckning från Grass förteckningsschemat. Fokuset ligger på brevserien, som förutom att ligga först i schemat också är fördelat i flera underserier. Informanten beskriver schemat som inte speciellt komplicerat, någonting denna anser vara en fördel då omständigheterna runt personarkiv kan variera. Ett alltför detaljerat schema, uppger informanten, hade då kunnat riskera att leda till tomma serier där det inte finns något material. Universitetsbibliotekets förteckningsschema är någonting som växt fram organiskt i verksamheten. När det gäller det digitala materialet så har detta skrivits ut på papper

och bevarats tillsammans med pappersdokumenten. Detta har möjliggjorts genom att det digitala materialet uteslutande består utav textfiler. I arkivförteckningen nämns att arkivet också innehåller digitalt material men de digitala filerna i sig framkommer inte i arkivförteckningen. Det digitala material som ligger kvar på servern har behållit sin ursprungliga namngivning och mapphierarki. Följande är ett exempel på en av mapparna i Bengt Hägglunds arkiv.

Namn	Senast ändrad	Typ	Storlek
Chemnitz - Gerhard - Arndt - Rudbeckius	2016-05-11 07:13	Filmapp	
Dokument 2	2016-05-11 07:13	Filmapp	
Hafenreffer	2016-05-11 07:13	Filmapp	
Kunskapsteori	2016-05-11 07:13	Filmapp	
Tro och verklighet	2016-05-11 07:13	Filmapp	
skattkammare	2014-02-08 15:14	Microsoft Word 9...	33 kB
arvsyndläran	2012-01-13 19:59	Microsoft Word 9...	22 kB
Bjärebygden 2014	2014-07-08 13:26	Microsoft Word 9...	31 kB
Brott och försoning	2014-02-08 15:11	Microsoft Word 9...	41 kB
Erkenntnis und Glaube	2012-07-05 15:27	Microsoft Word 9...	52 kB
Glaubenslehre (Roos)	2014-02-01 17:56	Microsoft Word D...	26 kB
Hjärnarps prästgård	2014-06-14 14:26	Microsoft Word 9...	49 kB
Konsekvent mässofferslära II	2010-03-08 20:44	Microsoft Word 9...	25 kB
Kvinnan och ämbetet	2014-05-20 11:28	Microsoft Word D...	18 kB
Kyrkoherde Hägglund	2013-10-06 15:20	Adobe Acrobat D...	2 520 kB
kyrkomötet i Nicea	2009-11-26 13:25	Microsoft Word 9...	30 kB
Luther om språket	2014-02-08 15:20	Microsoft Word 9...	49 kB
Luther und die Mystik	2014-07-21 09:24	Adobe Acrobat D...	4 250 kB
Minnen från Hälsingborgs h a l f g 1934 -...	2012-03-09 11:17	Microsoft Word 9...	30 kB
Människosynen	2012-08-16 22:37	Microsoft Word 9...	66 kB
mässoffersläran, SPT	2010-01-31 16:14	Microsoft Word 9...	22 kB
Möten i böckernas värld	2011-12-05 21:30	Microsoft Word 9...	62 kB
Offertanken	2014-02-08 15:21	Microsoft Word 9...	34 kB
Olavus Petri	2014-02-08 15:22	Microsoft Word 9...	42 kB
Rudbeckius, Loci theologici	2014-04-03 17:48	Microsoft Word D...	36 kB
Språket i liturgin	2009-12-19 18:14	Microsoft Word 9...	24 kB
Svar till Eva Dahlström	2015-10-13 15:38	Microsoft Word 9...	21 kB
Trossamfund	2011-11-16 17:21	Microsoft Word 9...	24 kB
Vortrag 2010 -11 -19	2010-11-15 10:39	Microsoft Word 9...	46 kB
Åminnelse	2014-02-08 15:24	Microsoft Word 9...	31 kB

Bild tillhandahållen av min informant vid universitetsbiblioteket vid Lunds universitet.

Professor Kristo Ivanovs arkiv

Till skillnad från Hägglunds arkiv så har Ivanovs personarkiv förtecknats efter det standardiserade schema som tagits fram av Martin Grass. Det digitala materialet har här samlats i en egen underserie, döpt till "Hemsidor och digitalt material". Denna är placerad under den första huvudserien "Manuskript". Hemsidorna har här skrivits ut på papper, vilket framgår av förteckningen. Gällande det digitala materialet så hänvisar

förteckningen till bifogade skärmdumpar över det virtuella materialet. Materialet presenteras alltså helt enkelt genom att det visas upp i samma tillstånd som det befinner sig i arkivet. Följande är ett exempel på en sådan skärmdump:

Mappen Ivanov ForskProgr nedlagt

Namn	Senast ändrad	Typ	Storlek
Obsolete text	2017-11-14 09:15	Filmapp	
A mathematical	1991-03-24 22:36	Fil	50 kB
A mathematical - APA	1991-02-18 17:32	Fil	92 kB
A musical	1992-02-24 14:46	Fil	15 kB
A musical - APA	1992-02-24 14:47	Fil	21 kB
Applied research	1989-08-31 21:37	Fil	31 kB
Applied research - (}APA	2008-11-19 18:58	Fil	57 kB
Computers-org	1989-08-31 21:23	Fil	31 kB
Computers-Org081120 - APA	2008-12-03 21:52	Microsoft Word 9...	226 kB
Computers-Org081120 (kopia)	2008-12-03 19:52	Microsoft Word 9...	210 kB
Computers-Org081120	2008-11-20 22:56	Microsoft Word 9...	57 kB
Cultural criticism	1991-02-17 19:07	Fil	31 kB
Cultural criticism - APA	1991-02-17 20:20	Fil	59 kB
Huvudsida	1989-09-02 02:22	Fil	3 kB
Introduction-Summary - APA	2008-11-19 15:50	Fil	50 kB
Logic and psycho	1991-03-24 22:38	Fil	55 kB
Logic and psycho - APA	1991-02-06 16:00	Fil	108 kB
Reference list	2008-11-19 19:10	Fil	102 kB
Software systems	1992-02-24 15:18	Fil	64 kB
Software systems - APA	1992-02-24 15:18	Fil	125 kB
Statistical data	1991-12-16 13:24	Fil	14 kB
Statistical data - APA	1992-02-24 14:20	Fil	27 kB

Bild från http://www.foark.umu.se/sites/default/files/arkiv/162/handskrift162_3.pdf (hämtad 2018-03-22)

Informanten uppger dock att eftersom de i nuläget har så få arkiv med större mängder digitalt material så har de ännu inte hittat en rutin för förtecknandet av sådana. Informanten uppger att förteckningsarbetet hittills inte har utförts konsekvent. Eftersom materialet har överlämnats i läsbart format på en USB-sticka har det också varit enkelt att överföra filerna till servern.

Leif Håkanssons arkiv

Håkanssons arkiv har, i precis som hos Ivanov, förtecknats i enlighet med Martin Grass förteckningsschema. Däremot har det digitala materialet i detta fall, till skillnad från hos Ivanov, inte hållits åtskilda i arkivförteckningen. Istället presenteras de tillsammans, något som informanten uppger vara av stor vikt då en arkivförteckning bör vara teknikneutral och kunna redogöra för hela arkivet. Fokus, uppger informanten, ska aldrig ligga på databäraren utan på innehållet. Detta gör också att det, i likhet med Häggglundsarkiv, inte framkommer av arkivförteckningen att arkivet innehåller digitala filer. Dessa bakas, så att säga, in bland det analoga materialet. Det digitala materialet har placerats tillsammans med de analoga i serie 4 – ”Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet”. Vid förteckningen har de 170 filerna från disketterna först

överförs till en server. Sedan har all inbäddad metadata, såsom filnamn, kopierats över i en excel-fil och bevarats. Filerna bevaras på server och det analoga materialet i magasinet. Följande bild är ett utdrag ur förteckningen över Leif Håkanssons arkiv.

10	7192-04-01	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	1989-1999	Tal och anföranden, förtroenderådet och överstyrelsen
11	7192-04-02	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	1988-2002	Tal och anföranden
12	7192-04-04	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet		Kulturfrågor, bl.a. originalmanus till teatern "I skuggan - ett spel om statare i uppror" m.m.
13	7192-04-05	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet		Handlingar som rör ett projekt om skånska lantarbetare/statare.
14	7192-04-06	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet		Handlingar som rör ett projekt om skånska lantarbetare/statare.
15	7192-04-07	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet		Diverse handlingar som rör politiska frågor
16	7192-04-08	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet		Fotografier
17	7192-04-09	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet		Föremål. Diverse.
18	7192-04-10	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet		Föremål. Bordsklocka med jordglob. Förvaras på entresolen.
19	7192-04-11	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	-	Tal, brev, promemorior m.m.
20	7192-04-12	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	1991	Tal, brev, promemorior m.m.
21	7192-04-13	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	1992	Tal, brev, promemorior m.m.
22	7192-04-14	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	1993	Tal, brev, promemorior m.m.
23	7192-04-15	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	1994	Tal, brev, promemorior m.m.
24	7192-04-16	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	1995	Tal, brev, promemorior m.m.
25	7192-04-17	Handlingar som rör Leif Håkanssons verksamhet	1996	Tal, brev, promemorior m.m.

Bild tillhandahållen av min informant vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Lars Gustafssons arkiv

Gustafssons arkiv är som nämnts ovan ett pågående förteckningsarbete och alltså inte färdigt ännu. De 160 disketter som det digitala materialet består av har förtecknats i en enda serie, där alla ligger på en och samma nivå. Utgångspunkten har här varit den titel eller påskrift som funnits på diskettens etikett. Disketterna har även delats in i två stycken grupper beroende på vilken sorts diskett det rör sig om. Detta på grund av att det ska vara enklare att se vilken sorts diskettläsare som är nödvändig för att läsa informationen. Disketterna har sedan tilldelats löpnummer och förtecknats i en Excel-fil. Innehållet på disketterna är således inte ännu överfört till en server och lagras nu endast på disketterna. I magasinet hålls det analoga materialet åtskilt från det digitala. Det digitala materialet förvaras i samma skåp som institutionen förvara alla digitala databärare från enskilda arkiv. Informanten uppger att de ännu inte fattat ett beslut huruvida materialet ska hållas åtskilt även i förteckningen men att de båda förteckningarna troligtvis i framtiden kommer finnas tillgängliga i portalen Alvin.

Ändringar som gjorts i materialet vid förteckningen

Bengt Hägglunds arkiv

Den första ändringen som gjordes i materialet var att det arkivarien ansåg vara rena familjebrev sorterades ut och återlämnades till familjen enligt överenskommelse. Arkivarien gick sedan igenom Hägglunds manuskript och samlade de manuskript som ännu inte publicerats i en egen mapp, döpt "Opublicerat". Detta på grund av att dessa ansågs intressantare och att det i framtiden var möjligt att någon ville publicera dem. När datorn tömts på innehåll lämnades denna tillbaka till familjen. När innehållet väl förts över på servern så migrerades vissa filer till från ett gammalt filformat till ett nyare – detta för att möjliggöra utskrift på papper (som nämnts skrevs ju hela Hägglunds digitala arkiv ut på papper). Informanten uppger att denne har behållit den ursprungliga strukturen i mapparna samt namngivningen på dessa, med undantag för de opublicerade manuskript som samlades i en ny mapp. Hierarkin hos mapparna är alltså inte helt orörd. Däremot ändrades inte några namn på Wordfilerna, och dessa har alltså fortfarande i arkivet den benämningen som arkivbildaren gav dem. Ingenting har heller

kastats i de fall där det finns flera dubletter av manuskripten. I dessa fall har dock bara den senaste versionen skrivits ut på papper.

Professor Kristo Ivanovs arkiv

Informanterna uppger att inga förändringar har gjorts i det inlämnade materialet, förutom då att det överfördes från en USB-sticka till universitetets server. Strukturen bland mapparna och filerna är densamma och inga filer har heller döpts om. Vidare uppger informanterna om att inga filer heller har överförts från äldre till nyare och mer hållbara filformat, även om de medger att det troligen hade varit en fördel. Värt att nämna i sammanhanget är att arkivbildaren som sagt fortfarande varit vid liv när material lämnats in till arkivet och att denne i någon grad strukturerat upp materialet så att det ska vara förståeligt.

Leif Håkansson's arkiv

Till skillnad från Ivanovs arkiv har det hos Håkansson's filer ändrats mer, främst på grund av bevarandeskäl och inte för att göra materialet lättare att förstå och ta till sig. Filerna låg som nämnts på de inlämnade disketterna utan en, för arkivarien urskiljbar, struktur. Dessa filer fördes över till en server och ordnades i virtuella mappar kronologiskt efter år. Många av filerna var av ett ålderdomligt filformat, bl. a. WordPerfect. Materialet har därför migrerats till det hållbarare arkivformatet PDF/A-1b. Informanten berättar också att filnamnen ändrades i vissa fall så att de endast innehöll tecknen a–z, 0–9 samt tecknet ”-”. Filnamnen fick heller inte vara över 30 tecken långa. ”

Lars Gustafsson's arkiv

Informanten uppger att denne har försökt behålla disketterna i den ordning de låg i när de levererades till institutionen av arkivbildaren. Dessa har huvudsakligen varit förpackad i cigarraskar. Informanten berättar också att de ännu inte har migrerat några filer, men att detta troligtvis kommer behöva göras. Dock så kommer så kallade speglingar göras av disketter och dessa kommer hållas lagrade och orörda i syfte att långtidsbevåra dem. Ändringar av filformat kommer endast att göras av de exemplar som används i tillgängliggörande syfte. På samma sätt kommer mappstrukturen att bevaras i dessa speglingar där filerna dock kommer att märkas upp med metadata. Detta för att göra det möjligt att söka i materialet genom hela strukturen. Slutligen så uppger informanten att filerna inte kommer att döpas om med hänsyn till proveniens.

Resonemang som förts gällande proveniens vid förteckningen

Notera här att informanterna har utgått från sina egna föreställningar kring proveniens. Vissa kan således ha lagt en större vikt vid ursprunglig ordning och inbördes relationer (alltså den inre proveniens) medans andra har först och främst tänkt på handlingens historik eller yttre avgränsning gentemot andra arkiv (den yttre proveniens). Jag kommer här att försöka redogöra för informanternas tankar och beslut kring proveniens

efter hur de själva tolkat begreppet. Jag har också frågat informanterna om deras tankar kring skillnaden mellan proveniensen hos personarkiv och övriga arkiv.

Bengt Hägglunds arkiv

Hägglund lämnade själv in större delen av sitt arkiv till universitetsbiblioteket i Lund medan han ännu levde. Efter hans död togs ansvaret över av den person som hade hand om att ordna hans efterlämnade papper, vilket skedde i samförstånd med arkivbildarens efterlevande. Detta menar informanten har underlättat förståelsen av materialet och bibehållandet av proveniensen. Det har som nämnts ovan gjorts en del förändringar i materialet, någonting som dock inte dokumenterats.

När det gäller skillnaden mellan proveniens hos personarkiv och andra arkiv anser min informant att det skiljer sig i viss utsträckning. Den största skillnaden beskrivs som avsaknaden av kontakt med arkivbildaren och dennas sätt att organisera information. När ett personarkiv levereras till universitetsbiblioteket, oavsett om det är digitalt eller analogt, sker detta oftast genom någon form av mellanhand. Det kan till exempel vara så att efterlevande släktingar hanterar leveransen, eller den som råkar ha ansvaret för de efterlämnade handlingar från arkivbildaren. Det är sällan som institutionen har någon direkt kontakt med arkivbildaren själv, vilket informanten menar är synd på många sätt. Att förstå den individuella strukturen och ordningen blir svårare utan instruktioner från den som skapat materialet. Den ursprungliga ordningen blir därför svårt att urskilja. Vidare är det svårt för den förtecknande arkivarien att få svar på frågor gällande de val som gjorts när arkivbildaren organiserat informationen. Eftersom varje unik arkivbildare är fri att organisera till exempel mapparna på sin dator i vilken ordning som helst är det vanligt att arkivarien måste anpassa strukturen på arkivet efter traditionella sökmetoder. Detta för att det annars blir omöjligt att hitta i materialet. Informanten betonar att deras möjligheter att påverka ordningen kommer först efter att arkivet har donerats och att dialog med arkivbildaren inte längre är möjlig, eftersom de personliga samlingarna oftast levereras vid arkivbildarens frånfälle eller strax innan.

Min informant beskriver förteckningsarbetet som en balansgång mellan för det första proveniensprincipen – hur arkivbildare har strukturerat arkivet och för det för det andra deras eget förteckningsschema. De som förtecknar arkiv vid institutionen utgår i första hand från schemat men försöker i så stor utsträckning bevara den struktur som arkivbildarens kapat.

Professor Kristo Ivanovs arkiv

När jag frågar mina informanter vid Umeå universitetsbibliotek om ställningstagande och resonemang gällande proveniens vid förteckningen så svarar de att de bara har presenterat innehållet precis som arkivbildaren levererat det till oss (som nämnts ovan är arkivbildaren i skrivande stund också vid liv och institutionen har därför kunnat hålla en dialog med denna). De berättar också att de inte har gjort några utredningar gällande var materialet ursprungligen kommer ifrån. Jag tolkar detta som att inga ställningstagande gjorts gällande proveniens, förutom, naturligtvis, ställningstagandet att inte göra några ändringar överhuvudtaget.

Leif Håkanssons arkiv

Min informant vid arbetarrörelsens arkiv och bibliotek uppger att det inte har förts några resonemang eller gjorts några ställningstagande gällande proveniensen. Med detta sagt bör det påpekas att ändringar, som nämnts, gjorts i materialet – främst omstruktureringen till kronologisk ordning årsvis. Informanten anser heller inte att det finns några större skillnader gällande proveniens mellan digitala och analoga arkiv eftersom det ofta finns en logisk ordning även i digitalt material – till exempel genom strukturen och hierarkien hos de virtuella mapparna.

Gällande skillnaden mellan personarkiv och vanliga arkiv svarar informanten att den stora skillnaden är att myndigheters och större organisationers arkiv brukar ordnas i samtiden, alltså att en ordning är etablerad medans materialet fortfarande är i bruk. Personarkiv, som det ju också argumenterats för i litteraturen (se stycke ...) uppstår ofta spontant vid arkivbildarens frånfälle, då dennas material samlas ihop av efterlevande och levereras i godtycklig ordning till arkivinstitutionen. En annan möjlig skillnad, påpekar informanten, är att personarkiv oftare kan innehålla ihopsamlat, eller inköpt, material som till exempel frimärken, vykort, böcker och vinylskivor. Detta material betraktas då, uppger informanten, som proveniensfrämmande. I det allmänna arkivskemat hade detta material följaktligen placerats under ”Ö – övrigt”.

Lars Gustafsson arkiv

I och med att Uppsalas universitetsbibliotek befinner sig i en inledande fas i förteckningsarbetet av Lars Gustafssons arkiv uppger informanten att denne helt och hållet har utgått från proveniensen. Informanten har försökt bevara den ordning disketterna låg i när de levererades till institutionen från arkivbildaren, huvudsakligen förpackade i cigarraskar. Arkivbildarens påskrifter på disketterna har huvudsakligen varit titlar till olika verk. Detta tillsammans med Gustafssons bibliografi har gjort det möjligt att skapa en kronologisk ordning av diskettgrupperna. Filerna på disketterna har, som nämnts, ännu inte extraherats till en server eller annat medium, men när detta görs är tanken att proveniensen skall bevaras genom att varje fil ska gå att knyta till sin respektive diskett. Informanten uppger också att inga filer kommer att döpas om, just med hänsyn till proveniensen. Angående skillnaden gällande proveniens i personarkiv och andra arkiv svarar informanten denne inte reflekterat över sådana och därför troligtvis inte tycker att det är någon skillnad. Informanten anser heller inte att den ursprungliga ordningen varit svår att bibehålla men betonar också att hen inte vet vad som hänt med materialet från det att det lämnade arkivbildarens hand till det att förteckningsarbetet påbörjades.

En utmaning i arbetet har däremot varit att förmedla proveniensbegreppet och vikten av detta till andra yrkesgrupper än arkivarier, som ändå arbetat med hanteringen av materialet på olika stadier – till exempel personal som arbetar med tekniskt arbete kring arkivet. Min informant har här upplevt att även om hen gått igenom proveniensbegreppet, så som informanten använder det, har det ändå varit klurigt att tydliggöra vikten av att hela tiden ta hänsyn till proveniensen. Kommunikationen mellan IT-personal och arkivpersonal är ett intressant ämne som går utanför den här uppsatsens räckvidd. Frågan har diskuterats till exempel i Stårn (2017).

6. Analys och slutsatser

Jag kommer nu att argumentera för en syn på proveniens i digitala personarkiv som för det första föränderlig och för det andra logisk. Jag kommer sedan att visa hur det av detta följer att den förtecknande arkivarien är tvungen att inta en aktiv roll i begripliggörande eller meningsskapandet av arkivmaterialet. Jag kommer till att börja med återvända till begreppen föränderlig, ofullständig och logisk så som de förklarades och argumenterades för av Laura Millar respektive Terry Cook för att sedan visa hur de undersökta personarkiven styrker ett sådant proveniensbegrepp.

Förändring och ofullständighet enligt Millar

Millar argumenterar för en syn på proveniens som föränderlig och ofullständig. Föränderlig eftersom arkiven hela tiden är i förändring, genom att nya inlägg görs i dem, att arkivarien rensar ur saker och gör ett urval samt att förvaringsplatsen för arkiven ändras. Ofullständig eftersom arkivet aldrig innehåller det fullständiga handlingsbeståndet en arkivbildare producerat under sin levnad eller verksamhet samt att det alltid kan göras nya tillägg i en samling i takt med att nytt tillhörande material upptäcks eller lämnas in. Att arkivet är föränderligt och ofullständigt kommer jag här att förstå i en relativt bred bemärkelse. Ifall min egen tolkning och applicering av begreppen på någon punkt skulle skilja sig från Millar så ser jag inte att det utgör ett problem, så länge som slutsatserna fortfarande är användbara och meningsfulla. Jag kommer nu att visa hur föränderlighet och ofullständighet tar sig uttryck i de undersökta digitala personarkiven.

Förändring i de undersökta arkiven

Den första typen av förändring jag noterade vid undersökningen av förteckningsarbetet är den som gjorts i syfte att hålla materialet tillgängligt för forskare. Detta syntes till exempel i Hägglunds fall med att en separat mapp skapades så att opublicerade manuskript kunde hållas åtskilda från publicerade. Det syntes i Leif Håkanssons arkiv i det att filerna ordnades kronologiskt årsvis men också i att namnen på filerna ändrades, så att endast tecknen a – z, 0 – 9 och ”-” tilläts. I Lars Gustafssons arkiv hade materialet inte flyttats över till en server ännu, men en sådan flytt kommer att göras och arkivbeständiga speglingar för tillgängliggörande kommer att upprättas. Vidare beskrev min andra informant vid Lunds universitet förteckningen av personarkiv som en ständig balansgång mellan att bibehålla den ursprungliga ordningen och samtidigt göra materialet sökbar. Om inga ändringar gjordes så vore det inte möjligt för någon utomstående att lokalisera sig i arkivet, och man kan fråga sig vilken poäng det då skulle finnas med att arkivera det överhuvudtaget. Det finns här alltså en konflikt mellan proveniensprincipen och tillgängliggörandet. Proveniensprincipen, som ju är menad att skänka en förståelse för materialet genom att bevara sambandet mellan arkivets handlingar, kan när den tillämpas i alltför strikt grad, skada förståelsen av

materialet, genom att det inte blir begripligt för en utomstående. Den här konflikten mellan proveniens och tillgänglighet liknar den som diskuterats i Beattie (1997). Här visar hon hur förtecknandet efter proveniensprincipen gör materialet mindre sökbart, vilket bland annat leder till att underrepresenterade, eller dolda, grupper i arkivet blir svåra för forskare att hitta, eftersom dessa oftast inte är de som givit namn åt de olika samlingarna utan istället framkommer först genom en noggrannare läsning av materialet. Resonemanget på universitetsbiblioteket i Lund ger ytterligare stöd för att denna konflikt existerar, och att ett personarkiv, för att kunna hållas tillgängligt måste kunna genomgå ingrepp och förändringar i strukturen, om arkivarien vill att materialet ska kunna vara förståeligt.

Den andra förändring jag noterar i det insamlade materialet är den som varit nödvändig för att försäkra sig om materialets långtidsbevarande – det vill säga migreringen av materialet till mer arkivbeständiga format. Alla de undersökta arkiven har varit tvungna att förändra materialet på något sätt, för att överhuvudtaget kunna hantera det. I Bengt Hägglunds fall innebar detta att man skrev ut det digitala materialet på papper och förvarade tillsammans med det analoga. Innan dess hade man också flyttat över materialet från Hägglunds dator till universitetets server, varpå man lämnat tillbaka datorn till Hägglunds anhöriga. Vissa filer var också tvungna att först migreras till ett nyare filformat för att kunna vara möjligt att skriva ut på papper. Hos Leif Håkanssons arkiv från arbetarrörelsens arkiv och bibliotek så ändrades också filformaten om, men till arkivbeständiga sådana. Filerna ändrades till exempel från WordPerfect till PDF/A. Den här förändringen var nödvändig för att kunna garantera materialets fortlevnad. Också i Lars Gustafssons arkiv har institutionen för avsikt att göra en spegling, alltså en kopia, av materialet som ska hållas lagrade och orörda i syfte att långtidsbevара dem.

I arkivet från Umeå universitet, det från professor Kristo Ivanov, uppgav informanterna att inga förändringar alls hade gjort. I viss mån stämmer detta också, i det att ingen migrering till ett mer hållbart format hade gjort (även om informanterna uttryckte att detta kunde vara en god idé). Men åtminstone en förändring hade varit nödvändig – det att flytta materialet från dess ursprungliga förvaringsenhet, ett USB, till en annan förvaringsenhet, universitetsbibliotekets server. Jag menar på att det här är en tredje typ av förändring i materialet. Denna förändring är mer subtil än de två föregående. Den tredje typen av förändring är helt enkelt den som nödvändigtvis måste förekomma vid hanteringen av digitalt material. Att flytta digitalt material innebär att förändra det. Någon hade här kunnat motargumentera och säga att en flytt av materialet inte innebär en förändring, utan endast en förflyttning. Men går det att dra en tydlig gräns mellan dessa i detta sammanhang. Det är i strikt mening fel att säga om de digitala filerna att de helt enkelt förflyttades till den nya enheten. Snarare har det i universitetets server skapats en kopia. Om den gamla filen på USB-minnet sedan raderas, så att det enda exemplaret av filen existerar på servern, kan det naturligtvis te sig som att den gamla filen har flyttats. Men det här är inte mer än en skenbar förflyttning. Förflyttning är, åtminstone i en strikt och traditionell mening, förbehållet endast fysiska föremål. Anta till exempel att du skulle be mig att flytta på en stol, från vardagsrummet till köket. Om jag då helt enkelt slipade ner, eller eldade upp, stolen i vardagsrummet och sedan, med helt nytt material, byggde upp en ny, men i alla avseenden gällande utseende, form etc., identisk stol i köket, verkar det då inte uppenbart att jag inte faktiskt har flyttat stolen, utan byggt en ny? Det vore vidare orimligt att säga att jag inte har förändrat den

ursprungliga stolen, som jag ju faktiskt brände ner. Om det här argumentet verkar rimligt, tycks det uppenbart att digitalt arkivmaterial aldrig kan hållas ursprungligt, då det är dömt till att ständigt förändras just på grund av sin digitala karaktär.

Sammanfattningsvis har tre framträdande typer av förändringar gjorts vid förteckningen av de digitala personarkiven. Den första typen är de förändringar gjorda i syfte att underlätta åtkomsten, sökbarheten och tillgängligheten hos materialet. Genom att frångå den ursprungliga ordningen i materialet så gör arkivarien det möjligt för kommande generationer att kunna läsa och forska på arkivmaterialet. Den här typen av förändring kan ses om kontingent, alltså att det inte är nödvändig. Arkivarien hade kunnat välja att inte arrangera om och döpa om filerna, vilket till exempel var fallet vid förteckningen Kristo Ivanovs digitala arkiv. Den andra typen av förändring innebar att materialet förändrades i syfte att långtidsbevare det, genom att det migrerades till andra, mer arkivbeständiga format. I viss mån kan ju också detta ses som en form av tillgängliggörande, eftersom materialet inte annars hade varit läsbart alls. Den här typen av förändring är också kontingent eftersom arkivarien hade kunnat strunta i det här också. Den tredje typen av förändring däremot, den som nödvändigtvis uppstår vid hantering av digitalt material, hade inte kunnat undvikas på något sätt, eftersom hantering av digitalt material innebär förändring. Förändring är således inte bara vanligt förekommande i digitala personarkiv – det är oundvikligt.

Jag vill nu diskutera hur detta är kopplat till ofullständighet i digitala personarkiv.

Ofullständighet i de undersökta arkiven

Ofullständighet är starkt kopplat till förändring även om dessa två inte är identiska. Snarare följer de på varandra. Ett ofullständigt arkiv kan ständigt komma att förändras, och ett arkiv som ständigt förändras kan inte vara fullständigt.

Låt oss börja med en form av ofullständighet – det att arkivmaterial kontinuerligt läggs till samlingen och att personarkivet därför aldrig är definitivt. Min första informant på universitetsbiblioteket i Lund beskriver hur Bengt Hägglunds arkiv har lämnats in i flera etapper. Det lämnades först in av arkivbildaren själv och har sedan lämnats in av den som ansvarat för hans efterlämnade papper. Kristo Ivanovs arkiv, uppger informanterna, uppdateras kontinuerligt i takt med att nytt material lämnas till arkivet av arkivbildaren. Här har således de facto personarkivet inte behandlats som fullständigt eller definitivt.

Den andra typen av ofullständighet som Millar diskuterar är den som avser att, precis som en arkivhandling inte kan ses som oberoende sitt samband i arkivet, kan inte ett arkiv ses som oberoende av andra arkiv. Det finns någonting fragmentariskt också över den totala arkivsamlingen, just eftersom den inte är total. Den är skapat i en viss kontext och är inte fullständig utan denna. Går den här typen av ofullständighet att urskilja i förteckningsarbetet med de undersökta digitala personarkiven? Det kanske mest uppenbara är den koppling i yttvärlden som arkiven gör. I arkivförteckningen för Kristo Ivanov har arkivarien bifogat en länk till Ivanovs Wikipedia-sida. Genom att

hänvisa till en informationskälla utanför arkivet sätter arkivarien samlingen i en större kontext.

Logiska kontra fysiska relationer enligt Cook

Cook argumenterar för en syn på ursprunglig ordning som logisk. Istället för att arkivet ska representera den ursprungliga fysiska ordningen, det vill säga hur materialet har varit placerat och arrangerat, bör arkivarien skapa ett arkiv som motsvarar den logiska ordningen – det vill säga hur materialet har använts.

Logiska relationer i de undersökta arkiven

Ett fokus på logiska relationer framför fysiska åtminstone vid en första anblick, verka lämpligt i en digital kontext. Det tycks rimligt att den fysiska placeringen är mindre viktig för förståelsen av digitala arkiv. I både Hägglunds, Ivanovs och Håkanssons arkiv hade väldigt lite fokus lagts på databäraren av informationen. Hägglunds dator hade tömts på innehåll och sedan lämnats tillbaka till de anhöriga. Ivanovs material hade lämnats in på en USB-sticka som sedan överförts till en server. Håkanssons material hade lämnats in på disketter som också de överförts till server. Inte vid något av dessa förteckningsarbeten har databäraren setts som väsentlig. Fokuset har istället legat på informationen som förvarats på databäraren. Undantaget i de undersökta arkiven är Lars Gustavssons arkiv vid Uppsala universitetsbibliotek. I de fallet hade disketterna behållits. Vidare så har arkivarien försökt bibehålla den fysiska placeringen av disketterna och till och med förvarat dem i de cigarraskar som de ursprungligen levererades i till arkivet. Arkivarien hänvisar också till detta som ett bibehållande av proveniensen. I fallet Gustavsson har de således funnits en stark koppling mellan den fysiska placeringen och proveniensen.

Någonting som vid nästan alla arkiv ägnades stor respekt vid förteckningsarbetet var den virtuella mappstrukturen. Lunds universitet hade gjort ytterst få ingrepp i mappstrukturen medans Umeå och Uppsala inte hade gjort några. Det här kan vara ett bra tillfälle att fråga sig var gränsen mellan fysiska arrangemang och logiska samband faktiskt går och hur relationen emellan dessa ser ut. Mappstrukturen, alltså i ligger ordning mapparna och filerna ligger, vilken fil som ligger i vilken mapp och vilka som hamnar först och vilka som hamnar sist, tycks vara en fråga om fysisk placering. I en strikt mening ligger naturligtvis inte filerna i mapparna – istället är de sammankopplade på logisk väg genom maskinkod för att sedan visa sig för användaren som att de faktiskt låg i varandra. Det här visar på att skiljelinjen mellan det fysiska och det logiska inte alltid är skarpt dragen i en digital kontext. Vad det däremot visar är att analogin om fysisk placering är behjälplig vid förtecknandet även av digitalt material. Den fysiska placeringen säger någonting om hur materialet har använts. Det vill säga: de fysiska relationerna avslöjar de logiska relationerna.

Sammanfattningsvis skulle jag därför vilja säga att trots att den fysiska databäraren kan ägnas mindre uppmärksamhet än informationen på den har ändå fysisk placering en viktig roll att spela vid förtecknandet av digitala arkiv. Fysisk placering är åtminstone

en användbar analogi för att tydliggöra de logiska sambanden mellan handlingarna. Det är i en digital kontext inte heller tydligt var gränsen skall dras mellan det logiska och fysiska. Detta är en intressant diskussion men en som förtjänar ett större utrymme. Jag kommer därför inte att fortsätta gräva i detta utan istället övergå till hur Jennifer Meehans ursprungliga ordning som ett konceptuellt ramverk förhåller sig till det som hittills diskuterats.

Förändring, ofullständighet och skräddarsydd ordning

Först en kort sammanfattning av Meehans förslag. Meehan argumenterar för att arkivarien vid förtecknandet av personarkiv inte bör förlita sig på eller sträva efter att urskilja den ordning som ursprungligen använts av arkivbildaren. Istället bör arkivarien skapa sig en bild över arkivbildaren och identifiera dennas olika roller – såsom privatperson, yrkesutövare, föreningsmänniska etc. När arkivarien således bildat sig en förståelse för arkivbildaren kan hon själv konstruera en ordning som i första hand strävar efter att begripliggöra arkivbildaren – det vill säga en ordning som kan förmedla samma förståelse som arkivarien själv upplever att hon har.

Den kanske mest uppenbara invändningen mot ett sådant förhållningssätt vore naturligtvis att arkivariens roll inte är att förändra och skapa – utan bevara. En motståndare med denna hållning hade ansett att även om förståelse för arkivet är ett mål med proveniensprincipen så är förlusten av den ursprungliga ordningen ett alltför högt pris att betala. Måhända att det är svårt och ibland omöjligt att återvända till den ursprungliga ordningen men att aktivt förändra är inget alternativ. Men som vi har sett präglas redan digitala personarkiv av den ständiga förändring och ofullständighet som Millar beskriver. Arkivarien är tvungen att hela tiden förnya och förändra filformat för att kunna säkerställa ett långtidsbevarande. Dessutom är förändring inte bara ofta förekommande utan även nödvändigt när det gäller det digitala materialet. Det är i strikt mening inte möjligt att hantera digitalt material utan att samtidigt förändra det. Därför behöver också ett proveniensbegrepp för digitala personarkiv vara föränderligt.

Det är således ingen fråga huruvida arkiven bör eller inte bör förändra materialet. Frågan är istället hur denne skall förhålla sig till sitt förändrande. Det finns ett stort frågetecken i Meehans förslagna tillvägagångssätt – nämligen ifall något fokus överhuvudtaget ska läggas på att återskapa den ursprungliga ordningen och i så fall hur mycket. Det tycks uppenbart att ordningen i arkivmaterialet är till hjälp för arkivarien när denne ska skapa sig en förståelse för arkivbildaren och även om många av de undersökta arkiven i den här studien uppgav att de utförde förändringar i materialet var de inga som helt och hållet ignorerade det de upplevde som den ursprungliga ordningen. Vad som däremot kan konstateras är att ett proveniensbegrepp som tar vara på förändringen i arkivet är förenligt med Meehans tillvägagångssätt. Vidare tycks det också vara en förutsättning för att en sådan inställning till förtecknande ska vara möjligt.

Jag skulle dock säga att en traditionell inställning till förteckningsarbete, det vill säga att utgå från ett fastställt förteckningsschema, till exempel det som tagits fram av

Martin Grass, inte är förenligt med ett föränderligt proveniensbegrepp. Ett sådant schema, vilket beskrivits tidigare i den här uppsatsen (s. 16) vilar på ett begränsat antal, förutbestämda kategorier – som till exempel ”korrespondens” eller ”manuskript”. Dessa kan i sin tur delas in i underkategorier efter vad arkivarien anser lämpligt, men är ändå i grund och botten ett fastställt, statiskt och oföränderligt system.

Slutsatser

Frågan som ställdes på sidan 9 var följande: Hur behöver ett proveniensbegrepp set ut för att vara tillämbart vid förtecknandet av digitala personarkiv?

Min slutsats är att ett sådant proveniensbegrepp för det första behöver inkludera en syn på proveniens som någonting föränderligt. Ursprunglighet, oföränderlighet och drömmen om att kunna bibehålla material i sin ursprungliga form är i teorin besvärligt och i praktiken omöjligt eftersom förändring är en nödvändig aspekt vid hanteringen av digitalt material. Av tillgänglig- och begripliggörande skäl gjordes flera förändringar i de undersökta arkiven. Jag argumenterade också för att förändring är ofrånkomligt vid digitala arkiv.

För det andra behöver ett proveniensbegrepp för digitala personarkiv inkludera en syn på proveniens som någonting ofullständigt. Ett personarkiv är aldrig komplett utan kräver kontextualisering på samma vid som varje arkivhandling är beroende av sitt kontextuella samband med övriga handlingar i arkivet. Detta gäller särskilt för digitala personarkiv eftersom dessa ofta är mer fragmentariska och svåröverskådliga.

I praktiken hade ett sådant här synsätt delvis kunnat manifesteras genom den typen av aktiva konstruerandet av en ny ordning som Meehan ger uttryck för. Arkivarien urskiljer de olika rollerna och funktionerna hos arkivbildaren och skapar därefter en struktur som bäst motsvarar arkivbildaren. Den typen av förteckningsarbete håller redan på att bli en standard inom svenskt myndighetsarkivväsen genom implementerandet av processororienterad arkivredovisning. Vid processororienterad arkivredovisning så kartläggs de olika verksamhetsområdena för varje enskild verksamhet (det vill säga arkivbildare) istället för att falla tillbaka på ett standardiserat förteckningsschema.

Slutligen behöver arkivarien bejaka sitt arkivs ofullständighet och ständiga förändring genom att aktivt arbeta med dokumentationen kring samlingen. En arkivförteckning bör inte bara beskriva arkivet utan också kontextualisera det. Frågor som hade behövts besvaras är naturligtvis var samlingen kommer ifrån men också i vilket sammanhang den har uppstått. Hur kom den till institutionen – och kanske främst – vilka ingrepp har gjorts i materialet?

Sammanfattning och framtida forskning

I den här uppsatsen ställdes frågan hur ett proveniensbegrepp behöver se ut för att vara tillämpbart i digitala personarkiv. Som metod valdes att utföra mejlintervjuer hos fyra institutioner med erfarenhet från digitala personarkiv. Det teoretiska underlag som studien vilade på var främst ofullständighet och oföränderlighet som det diskuteras av Laura Millar, logiska relationer som det diskuteras av Terry Cook samt Meehans förslag till ursprunglig ordning som ett konceptuellt ramverk. I de undersökta arkiven gick att se att både Millars och Cooks synsätt på proveniens var tillämpbart. Vidare argumenterade jag för att förändring vid förtecknandet av digitala arkiv är ofrånkomlig. Slutligen argumenterade jag för att Meehans ramverk i hög grad är förenligt med resultaten i den här undersökningen medans ett traditionellt standardiserat förteckningsschema inte är det. Vad jag har visat i den här uppsatsen är att det finns goda skäl till att anamma ett föränderligt och ofullständigt synsätt på proveniens i digitala personarkiv. Vidare har jag visat att ett sätt att göra detta på i praktiken är att Meehans förslag att konstruera en individuell ordning för varje arkivbildare.

Det är däremot inte klart exakt hur ett sådant tillvägagångssätt ser ut i praktiken. Det saknas också studier över hur sådana alternativa förteckningsarbeten fungerat, vilka svårigheter som stötts på etc. Ett förslag för framtida forskning vore således att vidare undersöka förteckningsarbeten vilka inte utgått från ett standardiserat schema. Alternativt vore att genomföra den här typen av förteckningsarbete och sedan undersöka dess mottagande hos forskare.

I den här undersökningen utgick jag endast från begreppen föränderlighet, ofullständighet och logiska relationer vid intervjuerna. Dessa tre begrepp tycktes mig tillämpbara och relevanta för syftet men det är inte någon i mån uttömmande. Ett annat centralt begrepp för proveniens är till exempel skapare – det vill säga vem som är ägare och upphovsman till en handling. Fler centrala begrepp står säkert att finna. Ett förslag för framtida forskning vore således liknande studier som denna, men som istället riktar in sig på andra begrepp centrala för proveniens för att se hur dessa manifesteras i de digitala personarkiven.

Litteraturhänvisningar

Refererade arkiv och samlingar

Bengt Häggblunds arkiv. URL: <https://www.alvin-portal.org/alvin/attachment/document/alvin-record:58212/ATTACHMENT-0003.pdf> (hämtad 2018-01-05)

Professor Kristo Ivanovs arkiv. URL: <http://www.foark.umu.se/samlingar/arkiv/162> (hämtad 2018-04-23)

Elektroniskt material

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. URL: <http://www.arbark.se> (hämtad 2018-01-02)

Alvin. URL: <https://www.alvin-portal.org> (hämtad 2018-01-05)

Kungliga biblioteket. URL: <http://www.kb.se> (hämtad 2018-01-02)

Riksarkivet. URL: <https://riksarkivet.se> (hämtad 2018-01-02)

Society of American archivists. URL: <https://www2.archivists.org> (hämtad 2018-01-02)

The Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu> hämtad (2018-01-03)

Uppsala universitetsbibliotek. URL: <http://ub.uu.se> (hämtad 2018-01-02)

Tryckt material

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (2008): Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. 2:a upplagan. Studentlitteratur.

Beattie, Diane (1997): "Retrieving the Irretrievable: Providing Access to "Hidden Groups" in Archives", ur Reference Librarian nr. 56, 1997.

Becker, Devin & Nogue, Collier (2012) "Saving-Saving-Over, Over-Saving, and the Future Mess of Writers' Digital Archives: A Survey Report on the Personal Digital Archiving Practices of Emerging Writers" i The American Archivist, Vol. 75 (Fall/Winter 2012)

Bergkvist, Moa (2012) "Gerd Enequists personarkiv" Uppsala universitet. Magisteruppsats.

Blouin JR., Francis X. & Rosenberg, William G. (2011) The archivist as activist in the production of (historical) knowledge. Ur *Processing the Past: Contesting Authorities in History and the Archives*. Oxford university press

Cook, Terry (2013) "Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms". *Archival Science*, Jun2013, Vol. 13, Nr. 2/3.

Cook, Terry (1993) "The Concept of the Archival Fonds in the Post-Custodial Era: Theory, Problems and Solutions". *Archivaria* 35 (Våren 1993).

Cook, Terry (2001): "Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts". Ur: *Archival Science*. Vol. 1, no1.1898, and the Future Paradigm Shift" i *Archivaria*, nr. 43 (Våren 1997).

Cox, Richard J (2009): *Personal Archives and a New Archival Calling: Readings, Reflections and Ruminations*. Litwin Books.

Cunningham, Adrian (1999): "Waiting for the Ghost Train: Strategies for Managing Electronic Personal Records Before it's too Late". Ur *Archival Issues*, vol. 24, nr.1, 1999.

Duchain, Michel. (1983). "Theoretical Principles and Practical Problems of Respect des fonds in *Archival Science*," *Archivaria* 16 (Sommar 1983).

Duchain, Michel (1992): "The History of European Archives and the Development of the Archival Profession in Europe". Ur: *The American Archivist*. Vol. 55, no. 1

Eggeby, Eva & Söderberg, Johan (1999): *Kvantitativa metoder*. Studentlitteratur, Lund.

Fisher, Rob (2009); "In Search of a Theory of Private Archives: The Foundational Writings of Jenkinson and Schellenberg Revisited". Ur *Archivaria* 67, våren 2009.

Geoffrey, Yeo, (2009) "Custodial History, Provenance, and the Description of Personal Records" i *Libraries and the cultural record*, 1.

Giannachi, Gabriella (2016): *Archive Everything. Mapping the Everyday*. The MIT Press.

Grass, Martin (1989): "Principer för ordnande och förtecknande av personarkiv. Exemplet Hjalmar Branting". I *Arkiv, samhälle och forskning*, nr. 32.

Horsman, Peter, Ketalaar, Eric & Thomassen, Theo (2003): "New Respect for the Old Order: The Context of the Dutch Manual", *The American Archivist* Höst/Vinter 2003, vol. 6, nr. 2.

Høeg, Peter (1993): *Frøken Smillas fornemmelse for sne*. Rosinante.

Johannes Antreski
Proveniensprincipens tillämpbarhet i digitala personarkiv
2018-08-17

Jansson, Ina-Maria (2012) ”Ett förlorat kulturarv? Digitala personarkiv – problem, lösningar och framtid.” Uppsala universitet. Masteruppsats.

Kvale, Steine & Brinkmann Svend (2009): Den kvalitativa forskningsintervjun. 2:e upplagan. Studentlitteratur. Översättning: Torhell, Sven-Erik.

Lantz, Annika (2007): Intervjumetodik. 2:e upplagan. Studentlitteratur.

Lee, Christopher A. (2011): *I, Digital: Personal Collections in the Digital Era*. Society of American Archivists.

Lee, Christopher A. & Capra, Robert (2011): ”And Now the Twain Shall Meet: Exploring the Connections between PIM and Archives”. i *I, Digital: Personal Collections in the Digital Era*. av Lee (red.) Society of American Archivists.

Meehan, Jennifer (2010): ”Rethinking Original Order and Personal Records 29” i *Archivaria*, nr. 70 (Hösten 2010).

Meho, Lokman I. (2006): ”E-mail interviewing in qualitative research: a methodological discussion.” *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 57(10): 1284–1295.

Millar, Laura (2002): ”The Death of the Fonds and the Resurrection of Provenance: Archival Context in Space and Time” i *Archivaria* 53 (Våren 2002).

Nilsson, Nils (1973): ”Arkivkunskap”. Ur: *Liv i efter världens spegel. Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven* (2006). Stockholm: Riksarkivet.

Regionarkivet. Västra Götalandsregionen och Göteborgs stad (2017): Förteckna arkiv enligt allmänna arkivskemat:Handledning för myndigheter i västra Götalandsregionen och Göteborgs stad.

Riksarkivet (2011): Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband).

Riksarkivet (2012): Vägledning för processororienterad informationskartläggning. MSB och Riksarkivet.

Riksarkivet (2017): Verksamhetsbaserad arkivredovisning.
<https://riksarkivet.se/verksamhetsbaserad-arkivredovisning> (hämtad 2018-02-26).

Smedberg, Staffan (1999): ”Sverige”. Ur: Jörwall, Lars et al (red). (2012): *Det globala minnet. Nedslag i den internationella arkivhistorien*. Stockholm: Riksarkivet.

Snickars, Pelle (2010): ”Archival transitions: some digital propositions”. In K. Bolton & J. Olsson (Eds.) *Media, popular culture, and the American century*. Stockholm: National Library of Sweden.

Johannes Antreski
Proveniensprincipens tillämpbarhet i digitala personarkiv
2018-08-17

Spragge, Shirley (1995): "The Abdication Crisis: Are Archivists Giving Up Their Cultural Responsibility?" ur Arh

Stärn, Tova (2017): "Arkiv och IT i dialog. En undersökning av arkivariens kommunikation med IT-tekniker angående e-arkiv", Lunds universitet, Masteruppsats.

Wingen, Melinda van & Bass, Abigail (2008): "Reappraising Archival Practice in Light of the New Social History", Library Hi Tech, Vol. 26 Nr. 4